

JOSÉ MARTÍ

Aranykor

TÖRTÉNETEK GYEREKEK SZÁMÁRA

BUDAPEST

**A válogatás
José Martí Obras completas 18. „La Edad de Oro”
című kötetéből készült, Editorial Naciónál de Guba,
Lallabana, 1965**

**Fordította
DOBOS ÉVA**

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

Készült a Magyar-Kubai Baráti Társaság támogatásával

José Martí, kubai költő és szabadsághős 1889-ben New Yorkban *Aranykor* címmel gyerekfolyóiratot indított, amelynek négy száma jelent meg. A teljes folyóiratot Martí egyedül írta, szerkesztette. Az *Aranykor* azóta a latin-amerikai gyerekirodalom egyik legnevezetesebb műveként könyv alakban számos kiadást ért meg, sok nyelvre lefordították. A belőle készült válogatással tisztelgünk a nagy kubai emléke előtt, aki száz évvel ezelőtt esett el a csatamezőn a hazája függetlenségéért vívott harc szellemi és gyakorlati előkészítőjeként.

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Három hős

A szóbeszéd szerint egy este egy utazó érkezett Caracasba, s mielőtt még lerázta volna magáról az út porát, s megtudakolta volna, hol lehet enni és aludni, azt kérdezte, hogyan jut el Bolívar szobrához. S a szóbeszéd még azt is mondja, hogy az utazó, amott egymagában, a tér sudár és illatos fáí közt, könnyekre fakadt a szobor előtt, mely mintha megmozdult volna, mint egy apa, amikor fia közeledik hozzá. Helyesen cselekedett az utazó, mert Bolívárt minden latin-amerikainak úgy kell szeretnie, ahogyan apját szereti az ember. Bolívárt, s mindazokat, akik hozzá hasonlóan azért küzdöttek, hogy Amerika az amerikai emberé legyen. Mindannyiukat: a hírneves hőst és az utolsó közkatonát, aki az ismeretlen hősök sorába tartozik. Még testükben is meg szépülnek a férfiak, akik azért harcolnak, hogy hazájukat szabadnak láthassák.

A szabadság minden ember veleszületett joga a becsületességhez, a színlelés nélküli gondolkodáshoz és beszédhez. Amerikában nem lehet becsületesnek lenni, sem gondolkodni, sem beszélni. Az az ember, aki elrejti, amit gondol, vagy nem meri kimondani, amit gondol, nem becsületes ember. Az az ember, aki engedelmeskedik egy rossz kormánynak, s nem munkálkodik azon, hogy az a kormány jó legyen, nem becsületes ember. Az az ember, aki beletörődik, hogy igazságtalan törvényeknek

engedelmeskedjék, s eltűri, hogy hazája földjét e haza meggyalázói tapodják, nem becsületes ember. A gyermeknek, attól fogva, hogy gondolkodni képes, el kell gondolkodnia mindenben, amit lát, szenvednie kell mindazokért, akik nem élhetnek becsületben, munkálkodnia kell azon, hogy valamennyi ember becsületes lehessen, és magának is becsületes emberré kell lennie. A gyermek, aki nem gondolkodik el azon, ami körülötte történik, s beéri azzal, hogy él, mit sem törődve azzal, hogy becsületesen él-e, olyan, mint az az ember, aki egy gazfickó munkájából él, s maga is jó úton van afelé, hogy gazfickóvá váljék. Vannak emberek, akik rosszabbak az állatoknál, mert az állatoknak szabadságra van szükségük ahhoz, hogy boldogan éljenek: az elefánt a rabságban nem akar fiakat, a perui láma a földre fekszik és meghal, ha az indián gorombán szól hozzá, vagy nagyobb terhet rak rá, mint amennyit elbír. Az emberben legalább annyi méltóságnak kellene lennie, mint az elefántban vagy a lámában. Amerikában a szabadság korszakának beköszönte előtt úgy élt az ember, mint a láma, amikor túl sok terhet cipel. Nem tehetett mást: vagy lerázta a terhet, vagy meghal.

Vannak emberek, akik méltóság nélkül is elégedetten élnek. S vannak mások, akik keserves kínokat szenvednek el, látván, hogy körülöttük méltóság nélkül élnek az emberek. Kell a világon bizonyos mennyiségű méltóságnak lennie, amiként bizonyos mennyiségű fénynek is lennie kell. Amikor sokan élnek méltóság nélkül, mindig akadnak olyanok, akik sokak méltóságát egyesítik magukban. Ők azok, akik rettenetes erővel láznak fel a népek szabadságának megrablói, az emberek méltóságának megrablói ellen. Ezekben az emberekben emberek ezrei lakoznak, egy egész nép lakozik bennük; bennük lakozik az emberi méltóság. Ezek az emberek szentek. Ez a három ember szent: a venezuelai Bolívar, a Rio de la Plata-i San Martín, a mexikói Hidalgo. Meg kell bocsátani nekik tévedéseiket, mert a jó, amit cselekedtek többet nyom a latban, mint hibáik. Az emberek sem lehetnek tökéletesebbek, mint a nap. A nap egyazon fényvel éget és melenget. A napnak vannak foltjai. A háládatlanok nem beszélnek egyébről, csak a foltokról. A hálásak a fényről beszélnek.

Bolívár kis termetű férfi volt. Szeme ragyogott, s a szavak könnyen peregtek ajkáról. Mintha világeletemben arra várt volna, hogy nyeregbe szállhasson. Hazájának, elnyomott hazájának gondja nehezedett a szívére, s nem hagyta nyugton élni. Egész Amerika ébredőben volt. Egy ember egymagában soha nem ér többet, mint egy egész nép, vannak azonban emberek, akik nem fáradnak el, amikor népük elfáradt, s akik előbb szánják el magukat a háborúra, mint a népek, mert nem kell senki máshoz fordulniuk, csak önmagukhoz, a népek pedig sok emberből állnak, s ezek nem tudnak olyan gyorsan szót érteni egymással. Ez volt Bolívar érdeme, hogy nem fáradt el Venezuela szabadságáért küzdeni, amikor úgy látszott, hogy maga Venezuela elfáradt. A spanyolok leverték a harcát: elűzték az országból. Egy szigetre ment, hogy hazája közelében maradjon, hogy mindig hazájára gondoljon.

Amikor már senki nem akart segíteni neki, egy nagylelkű néger volt a segítségére. Egy napon visszatért harcolni, háromszáz hőssel, háromszáz felszabadítóval. Felszabadította Venezuelát. Felszabadította Új Granadát. Felszabadította Ecuadorot. Felszabadította Perut. Egy új nemzetet hozott létre, ez lett a bolíviai nemzet. Fenséges csatákat nyert meg mezítlábas, félmeztelen katonákkal. Rengett s fényárban fürdött körülötte a föld. Tábornokai emberfeletti bátorsággal küzdöttek az oldalán. Hadserege fiatalokból állt. Soha még a világon ennyit nem harcoltak, soha a világon ennél jobban nem harcoltak a szabadságért. A népek ama jogát, hogy önmagukat kormányozzák, már nem védte Bolívar olyan tüzzel, mint Amerika jogát a szabadsághoz. Irigyei eltúlozták hibáit. Bolívar nem annyira testi kórbán, mint inkább szívfájdalomban hunyt el, egy Santa Marta-i spanyol ember házában. Szegényen halt meg, s egész népeket hagyott hátra maga után: ők voltak a családja.

Éltek Mexikóban olyan bátor asszonyok és férfiak, akik, ha nem voltak is sokan, sokakkal fölértek: fél tucat férfi és egy asszony munkálkodott hazája felszabadításának előkészítésén. A maroknyi bátor fiatalhoz csatlakozott egy liberális asszony férje, meg egy vidéki pap, aki nagyon szerette az indiánokat, egy hatvanéves pap. Ez az Hidalgo nevű pap már gyerekkorában jó vérből való volt, azok közül való, akik szomjúhozzák a tudást. Akik nem szomjúhozzák a tudást, rossz vérből valók. Hidalgo tudott franciául, ami akkoriban érdemnek számított, mert kevesen tudtak. Olvasta a tizennyolcadik századi filozófusok könyveit, melyek elmagyarázták, miért is van joga az embernek a becsületességhez, s a képmutatás nélküli gondolkodáshoz és beszédhez. Láta a néger rabszolgákat, s iszonyat töltötte el. Láta, hogyan ütök-verik az indiánokat, akik pedig olyan szelídek és nagylelkűek, közjük telepedett hát, mint valami idősebb fivér, hogy finom mesterségekre oktassa őket, melyeket az indián könnyen megtanul: muzsikára, hogy vigaszt leljenek benne, hernyótenyésztésre, hogy selymük legyen, méhtenyésztésre, hogy mézük legyen. Tűz lobogott benne, és szeretett fabrikálni: kemencéket építtetett, legyen hol kiégetni a jövő tégláit. Sokan mesélték, hogy zöld szeme olykor-olykor csak úgy ragyogott. Mind úgy mondták, hogy igen szépen beszélt, hogy sok új dolgot tudott, hogy Dolores falu tisztelendője bőségesen osztogatta az alamizsnát. Beszélték, hogy hébe-hóba el-ellátogatott Querétaro városába, s ott néhány bátor hazafival, meg egy derék asszony férjével tanácskozott. Így áruló megsúgta a spanyolok egyik parancsnokának, hogy a querétarói jóbarátok Mexikó felszabadításán munkálkodnak. A pap lóra kapott, nyomában egész népével, mely teljes szívvel szerette őt; csatlakoztak hozzájuk a birtokok felvigyázói és cselédei is – ők képezték a lovasságot az indiánok pedig gyalogosan követték, botokkal és nyilakkal, parittyákkal és lándzsákkal fölfegyverkezve. A mögötte felsorakozott ezreddel egy konvojra való muníciót sikerült megkaparintania a spanyoloktól. Diadalmasan, zeneszó és éljenzés közepette vonult be Celayába. Másnap ülést hívott össze a Városházán, megválasztották tábornoknak, s kezdetét vette egy nép születése. Lándzsákat és kézigránátokat gyártott. Szívet melengető, szikrát gyújtó beszédeket tartott, ahogyan azt a birtokok egyik felvigyázója mondta. Szabadoknak kiáltotta ki a négereket. Az indiánoknak visszaadta földjeiket. Újságot tett közzé, *Amerikai Ébresztő* címmel. Csatakat nyert és veszített. Egy napon hétezer, újjal fölfegyverzett indián csatlakozott hozzá, másnap pedig magára hagyták. Az emberek silányabbja azért akart vele tartani, hogy fosztogassa a falvakat, s hogy bosszút álljon a spanyolokon. Ő tudára adta a spanyolok vezéreinek, hogy ha legyőzi őket a háborúban, amelyet indítani szándékszik ellenük, hazájában barátokként fogja őket fogadni. Ez az igazi nagyság! Volt mersze nagylelkűnek lenni, mit sem félve attól, hogy a katonanépség, mely kegyetlenséget kívánt tőle, netán elhagyja. Bajtársa, Allende, féltékeny lett rá, s erre ő átengedte a főparancsnoki tisztelet Allendének. Együtt kerestek menedéket a vereség után, amikor a spanyolok rájuk törtek. Hidalgot – megalázásképpen – egyenként fosztották meg papi öltözékének darabjaitól. Egy agyagfal mögé vonszolták, és föbe lötték. Még élt, amikor vérben fürödve összerogyott, s mikor a földön feküdt, végeztek vele. A fejét levágták, s egy ketrecben függesztették fel, Granaditas közmagtárának kellős közepén, ahonnan kormányozott. A lefejezett holttesteket eltemették. De Mexikó szabad.

San Martin volt a Dél felszabadítója, az Argentin Köztársaság atyja, Chile atyja. Szülei spanyolok voltak, s fiúkat Spanyolországba küldték, hogy a király katonája legyen. Amikor Napóleon bevonult Spanyolországba hadseregével, hogy megfossza a spanyolokat szabadságuktól, a spanyolok mind egy szálig harcba szálltak Napóleonnal: harcoltak az öregek, a nők, a gyerekek; egy bátor gyerek, egy kis katalán fiú egy éjszaka egy egész századot megfutamított, amikor a hegy egy eldugott zugából egyre csak lőtt és lőtt rájuk: a gyereket holtan találók meg, megölte az éhség és a fagy, hanem az arcáról fény sugárzott, és úgy mosolygott, mint aki boldog. San Martin igen

derekasán harcolt a bailéni csatában, meg is tették alezredesnek. Szófukar ember volt, s mintha acélból lett volna, tekintete akár a sasé, nem akadt, aki ne engedelmeskednék a szavának, lova sebes villámként szelte át a csatateret. Amint hírért vette, hogy Amerika a szabadságáért küzd, eljött Amerikába: mit számított neki, hogy odavész a karrierje, ha egyszer a kötelességét akarta teljesíteni? Eljött Buenos Airesbe: nem tartott szónoklatokat, hanem lovas századot állított fel. San Lorenzóban volt az első ütközet: karddal a kezében üzte San Martin a spanyolokat, akik igen magabiztosan, dobos verve vonultak be, ám dob nélkül, ágyú nélkül, zászlók nélkül távoztak. Amerika más vidékein egyre-másra győzedelmeskedtek a spanyolok: Bolíviát elűzte a Venezuelaszerte kegyetlenségéről hírhedt Morillo, Hidalgo halott volt, O'Higgins elmenekült Chiléből, ahol azonban San Martin megjelent, ott Amerika továbbra is szabad maradt. Vannak ilyen emberek, akik nem tűrhetik el a rabszolgaságot. San Martin nem tűrhette el, s indult, hogy felszabadítsa Chilét és Perut. Tizennyolc napig tartott, míg hadseregével átkelt az Andok egekre nyúló, jeges csúcsain: mintha a felhők között jártak volna az emberek, étien, szomjan; alant a mélységes mélyben a fák zöldje fünek tetszett, a zuhatagok oroszlánokként bömböltek. San Martin megütközik a spanyol sereggel, s a maipúí csatában szétmorzsolja, a chacabucói csatában mindörökre leveri a spanyolokat. Felszabadítja Chilét. Seregével hajóra száll, s megy, hogy felszabadítsa Perut. Peruban azonban ott van Bolívar, és San Martin átengedi neki a dicsőséget. Szomorúan utazik el Európába, ahol leánya, Mercedes karjaiban éri utol a halál. Egy szál papírlapnyi testamentuma, akár egy hadijelentés. Neki ajándékozták a templomi zászlót, melyet Pizarro, a hódító hozott magával négy évszázada, ő pedig testamentumában Perunak ajándékozta azt. Csodálatra méltó a szobrász, aki emberi alakot formál a durva kőből: ezek az emberek azonban, akik egész népeket formálnak, többek, mint emberek. Olykor olyasmit akartak, amit nem kellett volna akarniuk, tle hát van-e, amit a fiú meg nem bocsát az apjának? A szív gyöngédséggel telik meg, amikor ezekre a teremő óriásokra gondol. Hősök azok az emberek, akik azért küzdenek, hogy a népeket szabadokká tegyék, s azok is, akik szegénységben és nyomorúságban sínylődnek, amiért egy nagy igazságot védelmeztek. Akik becsvágyból harcolnak, azért, hogy más népeket rabszolgákká tegyenek, azért, hogy nagyobb hatalom legyen a kezükben, azért, hogy más néptől elvegyék a földjét, azok nem hősök, hanem bűnözők.

Pirinyó

(Laboulaye francia eredetijéből)

Tündérmese, melyben a nagyészű Pirinyó

*történetét meséljük el, s melyből kiviláglik,
hogy a tudás többet ér, mint az erő.*

I.

Élt valamikor, reges-régen, egy igen messzi országban egy parasztember, akinek három fia volt: Pedro, Pablo és Juancito. Pedro pocakos volt, behemót, pirospozsgás, és kevés volt a sütnivalója; Pablo göthös és sápkóros volt, azonkívül pedig csupa irigység és féltékenykedés; Juancito szép volt, mint egy leány és fürgébb, mint a rugó, ámde olyan parányi, hogy el tudott rejtőzni apja csizmájában. Senki sem szólította Jüannak, csak Pirinyónak.

A parasztember olyan szegény volt, hogy valósággal ünnepszámba ment, ha valamelyikük egy fillért vitt haza. A kenyér sokba került, még ha fekete kenyér volt is, és sehogy sem tudták megkeresni a mindennapi betevő falatot. Amikor a három fiú már nagyobbacská lett, apjuk valósággal könyörgött nekik, hogy ha jót akarnak maguknak, menjenek el a nyomorúságos kunyhóból, s próbáljanak szerencsét a világban. Fájó szívvel hagyták magára öreg édesapjukat, s mondtak örökre istenhozódot a fáknak, melyeket ők ültettek, a házikónak, melyben világra jöttek, a pataknak, melynek vizét tenyerük öbléből itták. Mintegy mérföldnyire onnét állt az ország királyának csodálatos, csupa fából ácsolt palotája, húsz faragott tölgyfa balkonjával és hat kicsi ablakocskájával. S történt egyszer, egy igen meleg éjszakán, hogy a hat ablak előtt hirtelen egy irdatlan nagy tölgyfa sarjadt ki a földből, olyan vaskos ágú, olyan sűrű lombú, hogy egészen sötétbe borította a király palotáját. Elvárásolt fa volt, semmiféle fejsze földre nem dönthette, mert éle kicsorbult kemény törzsén, s minden levágott ág helyébe kettő nőtt. A király három teli zsák pénzt ajánlott fel annak, aki el tudná távolítani a palota fölül azt a roppant nagy fát, hanem a tölgy csak ott maradt, s tovább növesztette ágait és gyökereit, a király pedig kénytelen volt fényes nappal lámpást gyújtani.

Ám ez még nem volt minden. Abban az országban még az út köveiből is források fakadtak, a palotában azonban nem volt víz. A palota népe sörben mosott kezét, és mézben borotválkozott. A király márkiságot, sok földet és pénzt ígért annak, aki kutatásna a kastély udvarán, ahol egész évre való vizet lehetne tárolni. A díjat azonban senki sem nyerte el, mert a palota sziklára épült, s alig kapirgálták meg a felső földréteget, mindjárt előbukkant a gránittömb. Mindössze egy hüvelyknyi volt a puha föld.

A királyok szeszélyes népség, s ez a királyocská is mindenáron keresztül akarta vinni, amit a fejébe vett. Hírnököket küldött szét az országban, hogy királyságának minden falvában s minden országútján szögezzék ki a királyi címeres pecsétel ellátott plakátot, melyen följánlja: ahhoz adja a lányát, s ráadásnak fele királyságát, aki kivágja a fát, s megássa a kutat. A királyság földjei a lehető legjobb termőföldek voltak, a hercegnő pedig okos és szép leány hírében állt, így aztán, tagbaszakadt férfiak egész hadserege kezdett özönleni mindenünnen; mind fejszét hozott a vállán s csákányt a hóna alatt. Ám minden fejsze kicsorbult a tölgyfán, s minden csákány beletörött a sziklába.

II.

Hallotta a parasztember három fia is a kikiáltót, fölkerelkedtek hát a palota felé; nem is a hercegnő kezére pályáztak, hanem arra, hogy ennyi ember között tán sikerül munkát találniuk. Mentek, mendegéltek hát mindhárman, Pedro derűsen, mint mindig, Pablo magában motyogva, Pirinyó pedig ugrabugrálva, kifürkészve minden ösvényt és rejtekhelyét, mindent jól megnézve csillogó mókusszemével. Minden lépésnél akadt valami új kérdeznivalója a fivéreitől: miért dugják be fejcskéküket a méhek a virágok kelyhébe, miért repülnek a fecskék olyan közel a víz színéhez, miért nem repülnek egyenesen a pillangók. Pedro kacagott rajta, Pablo pedig vállat vont, és rászólt, hogy hallgasson.

Mentek, mentek, egyszer csak egy nagyon sűrű fenyveshez értek, mely az egész hegyet beborította, s a magasból fejszezsattogáshoz hasonló, nagy zajt hallottak, meg kidőlő fák robaját.

– Szeretném tudni, miért vágják odafönn a fát – mondta Pirinyó.

– Aki nem tud semmit, mindent tudni akar – jegyezte meg morgolódva Pablo.

– Úgy látszik, ez a prűcsök még sosem hallotta a favágás zaját – vigyorgott Pedro, s jól belecsípett Pirinyó arcába.

– Én megnézem, mit csinálnak odafönn – jelentette ki Pirinyó.

– Eredj csak, te kis kelekótya, majd jó fáradtan jössz vissza, amiért nem hittél a fivéreid szavának.

Ágról ágra, kőről kőre, csúszva-mászva és ugrabugrálva kapaszkodott fel Pirinyó arrafelé, amerről a hang jött. S mit talált Pirinyó a hegy csúcsán? Nem mást, mint egy varázsfeszét, mely magától vágta a fákat, s éppen egy igen vastag fenyőfát döntött a földre.

– Adjon Isten jó napot, fejsze asszonyság – köszöntötte Pirinyó; nem unta még el, hogy így egymagában vágja ezt a vénséges vén fát?

– Sok esztendeje várok már rád, fiacskám – felelte a fejsze.

– Nos hát, itt vagyok – mondta Pirinyó.

Meg sem remegett, kérdezni sem kérdezett többet, csak beledugta a fejszét nagy bőrtarisznyájába, s ugrándozva, énekelve, leereszkedett a hegyről.

– Nos mit látott odafönt az, aki mindent tudni akar? – biggyesztette le ajkát Pablo, s úgy nézett le Pirinyóra, akár egy torony egy gombostűre.

– Hát a fejszét, amit hallottunk – válaszolta Pirinyó.

– Most már látja az öcskös, milyen ostobaság volt annyit izzadni a semmiért – oktatta ki a potrohos Pedro.

Kisvártatva csupa kő lett az egész út, s messziről olyasféle zaj ütötte meg a fülüket, mint mikor vassal kopácsolnak egy sziklán.

– Szeretném tudni, ki törí a követ amott a messzeségben – mondta Pirinyó.

– Ez a fióka most bújt ki a tojásból, és még sohasem hallotta, hogyan kopácsol a harkály a fatörzsön – jegyezte meg Pablo.

– Maradj csak itt velünk, fiacskám, ez csak egy fatörzsön kopácsoló harkály – gyözködte Pedro.

– Én megnézem, mi történik ott a messzeségben.

Hol térden, hol félig hason csúszva kapaszkodott fel a sziklára Pirinyó, miközben hallotta Pedro és Pablo hahotáját. S mit talált Pirinyó amott a sziklán? Nem mást, mint egy varázscsákányt, mely magától csákányozott, s úgy vágta ki a szikkit, mintha vajba mélyedt volna.

– Adjon Isten jó napot, csákány uraság – köszöntötte Pirinyó; – nem unta még el, hogy így egymagában vájja azt a vénséges vén sziklát?

– Sok esztendeje várok már rád, fiacskám – lelete a csákány.

– Nos hát, itt vagyok – mondta Pirinyó.

Szikrányit nem félt, csak megfogta a csákányt, kihúzta a fejet a nyélből, a nyelet meg a fejet külön-külön beledugta nagy bőrtarisznyájába, és szökdécselve, énekelve ereszkedett alá a kövekről.

– Miféle csodát látott arrafelé uraságod? – érdeklődött Pablo, s majd fölnyársalta hegyes bajuszával.

– Egy csákány kopácsolását hallottuk – válaszolta Pirinyó, s ment tovább, szó nélkül.

Tovább haladva egy patakot találtak, s megálltak inni, mert igen meleg volt.

– Szeretném tudni – mondta Pirinyó –, honnan folyhat ennyi víz egy ilyen sík völgyben, mint ez.

– Micsoda mérhetetlen önhittség – mondta Pablo –, mindenbe bele akarja ütni az orrát! Nem tudod, hogy a források a földből fakadnak?

– Én megnézem, honnan ered ez a víz.

A fivérek ott maradtak, s tovább köszörülték rajta a nyelvüket, Pirinyó meg nekiindult a patak mentén, amely egyre keskenyedett és keskenyedett, míg végül már csak egy hajszálvékony erecske maradt belőle. S mit talált Pirinyó, amikor végül odaért? Nem mást, mint egy varázsdíóhéjat, amelyből bugyogva tört elő a napfényben szikrázó, tiszta víz.

– Adjon Isten jó napot, patak uraság – köszöntötte Pirinyó; – nem unta még el, hogy így egymagában éldegél ebben a kis zugban, vizet fakasztva?

– Sok esztendeje várok már rád, fiacskám – felelte a patak.

– Nos hát, itt vagyok – mondta Pirinyó.

Nem ijedt meg egy csöppet sem, csak fogta a díóhéjat, jól bebugyolálta friss mohába, hogy ki ne folyjék a víz, beletette nagy bőrtarisznyájába, s nagy szökellésekkel, énekelve visszatért oda, ahonnet jött.

– Na, tudod már, honnan ered a víz? – kiáltotta oda neki Pedro.

– Igen, bátyám; egy lyukacs-kából ered.

– A barátunknak megárt az a nagy tudománya! Azért nem nő nagyobbra! – fanyalgott a sápatag Pablo.

– Láttam, amit látni akartam, én tudom, amit meg akartam tudni – mondta magában Pirinyó. És kezét dörzsölgetve, folytatta útját.

III.

Végül elértek a király palotájába. A tölgy erőteljesebben nőtt, mint valaha, a kutat sehogyan sem tudták megásni, a kapun pedig ott díszelgett a királyi címeres pecséttel ellátott hirdemény, melyben a király annak ígéri a lánya kezét és a fele királyságát, aki kivágja a tölgyet és megássa a kutat, lett légyen az udvari nemesúr, tehetős hűbéres vagy szegény paraszt. A király azonban, aki már belefáradt a sok hasztalan próbálkozásba, a nagy ív papíros alá egy másik, kisebb plakátot is

kiszögeztetett, melyen vörös betűkkel ez állt:

„Adassék tudtára az embereknek e hirdetmény által, hogy urunk és királyunk, aki jó király, méltóztatott parancsba adni: eme tölgyfa alatt vágassék le a füle annak, aki eljön a fát kivágni, vagy a kutat megásni, és se nem vág, se nem ás, hadd tanuljon önismeretet és szerénységet, ami a tudáshoz vezető út legelső lépcsőfoka.”

És a plakát körül harminc, töből levágott, véres fül volt kitűzve: a tizenöt férfié, aki erősebbnek hitte magát, mint amilyen valójában.

A hirdetmény olvastán Pedro elkacagta magát, megpöndörítette a bajsztát, kötélizmú karjára pillantott, kétszer megcsóválta feje fölött a fejszét, s egyetlen csapással lemetszette az átkozott fa egyik legvastagabb ágát. Csakhogy a fejszevágás helyéből azon nyomban kinőtt két hatalmas ág, mire a király katonái minden teketóriázás nélkül lemetszették Pedro fülét.

– Tökkelütött! – mondta Pablo, azzal fejszével a kezében a fatörzshöz lépett, s egycsapásra levágta a fa egyik nagy gyökerét. Csakhogy az egy helyébe mindjárt két irdatlan nagy gyökér nőtt.

A király dühbe gurult, s megparancsolta, vágják le a két fülét ennek, aki nem akart okulni a bátyja példáján.

Pirinyónak azonban még erre sem szállt inába a bátorsága, s máris ott termett a tölgyfánál.

– Vigyétek innen ezt a törpét! – kiáltotta a király; – ha pedig nem akar eltakarodni, vágjátok le a fülét!

– Uram királyom, a te szavad szent. *A férfi szava* törvény, király uram. A hirdetményed alapján jogom van hozzá, hogy szerencsét próbáljak. Ráérsz levágnatni a fülemet, majd ha nem vágom ki a fát.

– Még az orrod is lemetélik, ha nem vágod ki.

Pirinyó nagynehezen előbányászta bőrtarisznyája mélyéről a varázsfejszét. A fejsze nagyobb volt, mint ő maga. Ekkor Pirinyó ráparancsolt: „Vágj, fejsze, vágj!”

A fejsze pedig vágott, nyesett, hasította a fát, lecsapta az ágakat, körülnyirbálta a törzset, kimetszette a gyökereket, körös körül elegyengette a földet, jobbra is, balra is, s a felhasogatott fából akkora halom tűzifa lett, hogy azután egész télen tölgyfával fűtötték a kastélyt.

Amikor a fából már egy levél nem sok, annyi sem maradt, Pirinyó fölment a király elébe, ahol az a hercegnővel üldögélt, s igen udvariasan köszöntötte mindkettőjüket.

– Most azt mondja meg nekem a király, hol ássa meg a kutat az ő szolgálja?

S az egész udvar kivonult a királlyal a kastély udvarára, hogy lássa a kútásást. A király felmászott egy emelvényre, mely a többiek székénél magasabban volt, a hercegnő pedig egy alacsonyabb lépcsőfokra telepedett a székével, onnan nézte rémülten azt a kis mitugrász emberkét, akit férjül szántak neki.

Pirinyó komoly arccal állt, kihúzta magát, mint egy rózsaszál, kinyitotta nagy bőrtarisznyáját, a nyelet a csákány fejébe dugta, letette arra a helyre, amit a király kijelölt, és ráparancsolt: „Áss, csákány, áss!”

A csákány pedig ásni kezdett, hogy csak úgy röpködtek a gránitdarabok, s fertályóra sem telt belé, megásott egy száz láb mély kutat.

– Elég mélynek találja a kutat, király uram?

– Mélynek mély, de nincs benne víz.

– Lesz benne víz – mondta Pirinyó. Beledugta a karját a nagy bőrtarisznyába, leszedte a mohát a dióhéjról, s beletette a dióhéjat egy szökőkútba, melyet virágokkal

ültettek körül. Amikor a dióhéj már jó mélyen bent volt a földben, ráparancsolt: „Fakadj, víz, fakadj!”

A víz pedig lágy mormolással fakadt elő a virágok közül, felfrissítette az udvar levegőjét, s olyan bő sugárban zúdult alá, hogy a kút fertályóra alatt már teli is lett, s csatornát kellett ásni, hogy elvezesse a fölösleges vizet.

– Nos hát – szólalt meg Pirinyó, féltérdre ereszkedve –, úgy gondolja az én uram királyom, hogy mindent megtettem, amit kért tőlem?

– Igen, Pirinyó márki – felelte a király –, és neked is adom fele királyságomat, vagy inkább veszek neked annyi földet, amennyit a fele királyságom ér, az adóból, amit a hűbéreseimre fogok kiróni, hiszen szíves-örömet fizetnek majd azért, hogy uruknak és parancsolójuknak jó vize legyen, hanem a lányomat nem adhatom hozzád feleségül, mert ez olyan dolog, amiben én magam egyedül nem dönthetek.

– És még mit akarsz, mit csináljak, királyom? – kérdezte Pirinyó, lábujjhegyen ágaskodva, csípőre tett kezecskéjével, jól a szeme közé nézve a hercegnőnek.

– Majd holnap megtudod, Pirinyó márki – felelte a király –, most eredj aludni a kastélyom legszebbik ágyába.

Pirinyó azonban, amint a király elment, a fivérei keresésére indult, akik levágott fülükkel úgy sunyták le a fejüket, mint két egerésző kutya.

– Mondjátok meg, bátyáim, nem tettem-e jól, hogy mindent tudni akartam, s hogy látni akartam, honnét ered a víz.

– Szerencse dolga, semmi egyéb – vélekedett Pablo. – A szerencse vak, és az ostobáknak kedvez.

– Kisöcsém – jelentette ki Pedro –, akár van fülem, akár nincs, azt hiszem, nagyon jól tetted, amit tettél, s azt kívánom, bárcsak idejönne apánk, és látna téged.

És Pirinyó jó puha ágyakba fektette le aludni két fivérét, Pedrót és Pablót.

IV.

A királynak nem jött álom a szemére azon az éjszakán. Nem a hála tartotta ébren, hanem a bosszúság, hogy ehhez a kis csipiszhez kell feleségül adnia a lányát, ehhez, aki belefér az apja csizmájába. Már esze ágában sem volt, hogy jó királyhoz illően teljesítse, amit megígért, s örökösen Pirinyó márki szavai duruzsoltak a fülében: „Uram királyom, a te szavad szent. A férfi szava törvény, király uram.”

Megkerestette a király Pedrót és Pablót, mert ki más tudta volna neki megmondani, ha nem ők, hogy kifélék-mifélék Pirinyó szülei, s maga Pirinyó jótermészetű cs finom modorú ember-e, amiként azt az apósok a vejüktől megkívánják, mert az élet hímes szavak nélkül olyan keserű, mint a kvasszia vagy a rekettye. Pedro sok jót mondott Pirinyóról, ami igencsak elkeserítette a királyt, Pablo azonban jókedvre derítette, mert közölte vele, hogy a márki egy kalandvagyó mindenlébekenál, egy bajszos hólyag, egy mérges poloska, egy felfuvalkodott csicseri borsó, s méltatlan egy olyan előkelő hölgy kezére, mint ama nagy királynak a leánya, aki a füllevágás kegyében részeltette őt: „Olyan önhitt ez a kis makimajom – jegyezte meg Pablo –, hogy még egy óriással is képes volna kiállni. Van itt a környéken egy óriás, aki rettegésben tartja a falusi népet, mert minden juhukat és tehenüket elviszi a lakomáira. Pirinyó pedig nem győzi mondogatni, hogy ő bizony szolgáljává tudná tenni az óriást.”

– Na ezt meglátjuk – mondta a király elégedetten. És az éjszaka hátralevő részében úgy aludt, mint a bunda. Azt mondják, még mosolygott is álmában, mintha valami kellemetes dologra gondolna.

Amint a nap fölkelt, máris hívatta Pirinyót a király, s az egész udvartartása elébe állította. Jött is Pirinyó, frissen, akár a reggel, mosolygósán, akár az ég, gálánsán, akár egy szál virág.

– Kedves vejem – fordult hozzá a király –, egy hozzád hasonló tisztességtudó férfiú nem vehet feleségül egy olyan gazdag leányt, mint a hercegnő, anélkül, hogy nagy házat ne adna neki, cselédekkel, akik úgy szolgálják, ahogyan a királyi palotában dukál. Lakik ebben az erdőben egy húsz láb magas óriás, aki egy egész ökröt fal be ebédre naponta, s ha délben megszomjazik, egy egész dinnyeföldre való dinnyelét hörpint fel. Képzeld csak el, micsoda szép szál inas lenne ebből az óriásból, háromszögletű kalpagban, paszományos lakájkabátban, arany harisnyakötőkkel meg egy tizenöt láb magas alabárdal. Ezt az ajándékot kéri tőled a lányom, mielőtt a kezét nyújtaná neked.

– Nem éppen egyszerű dolog – felelte Pirinyó de megpróbálom neki adni az óriást ajándékba, hadd legyen az inasa, tizenöt láb magas alabárdjával, háromszögletű kalpagjával, paszományos lakájkabátjával, arany harisnyakötőivel.

A konyhába ment, beletette a nagy bőrtarisznyába a varázsfejszét, beletett egy darab friss kenyeret, egy darab sajtot meg egy kést, a tarisznját a vállára vetette, s nekiindult, az erdő felé, miközben Pedro sírt, Pablo meg nevetett, mert arra gondolt, hogy öccse sohasem fog visszatérni az óriás erdejéből.

Az erdőben olyan magasra nőtt a fű, hogy Pirinyó ki sem látszott mogulé, így hát teli torokból kiabálni kezdett: „Hé, te óriás, te óriás! Merre jár az óriás? Pirinyó jön itt, hogy az óriást élve vagy holtan magával vigye.”

– Tessék, itt vagyok – szólalt meg az óriás olyan dörgő hangon, hogy a fák összehúzták magukat ijedtükben –, itt vagyok, hogy egy falásra bekapjalak.

– Csak ne olyan hevesen, barátom – felelt rá Pirinyó, vékony furulyahangon –, csak ne olyan hevesen, hiszen én akár egy óra hosszat is ráérek veled beszélgetni.

Az óriás forgatta a fejét jobbra is, balra is, de csak nem látta, ki szól hozzá, mígnem végül eszébe jutott, hogy lefelé nézzen, s akkor megpillantotta odalent a rigó nagyságú Pirinyót, aki egy fatönkön üldögélt, térdén egy nagy bőrtarisznyával.

– Te vagy az a zshivány, aki elvitte az álmomat? – mordult rá az óriás, és majd fölfalta két szikrázó szemével.

– Én vagyok az, barátom, én bizony, és azért jövök, hogy a szolgálommá tegyelek.

– Az ujjam hegyével foglak felpöccinteni a holló fészkébe, hadd vájja ki a szemedet, amiért engedély nélkül beléptél az erdőmbe.

– Ne olyan hevesen, barátom, hiszen ez az erdő épp annyira az enyém is, mint a tied, s ha még egy szót szólsz, egy fertályóra alatt kivágom neked.

– Azt szeretném én látni – mondta az óriás.

Pirinyó elővette a fejszét, s ráparancsolt: „Vágj, fejsze, vágj!” A fejsze pedig vágott, nyesett, hasította a fát, lecsapta az ágakat, körülnyirbálta a törzset, kimetszette a gyökereket, körös-körül elegyengette a földet, jobbra is, balra is, és a fák úgy hullottak egyre-másra az óriás feje fölött, ahogyan a jégeső hull az ablaküvegre vihar idején.

– Állj, állj! – kiáltotta el magát a megrémült óriás. – Ki vagy te, hogy ki tudod vágni az erdőt?

– Pirinyó vagyok, a nagy varázsló, és ha csak egy szót is szólok a fejszémnek, tüstént levágja a fejedet. Nem tudod, kivel beszélsz. Maradj nyugton, ott, ahol vagy!

Az óriás pedig leeresztett kézzel, szépen nyugton maradt, miközben Pirinyó kinyitotta nagy börtarisznyáját, s nekiállt, hogy befalatozza sajtját meg kenyerét.

– Mi az a fehér, amit eszel? – kérdezte az óriás, aki még sohasem látott sajtot.

– Követ eszem, semmi egyebet, azért vagyok erősebb nálad, aki hússal hizlalod magad. Erősebb vagyok nálad. Mutasd meg a házadat!

S az óriás, szelíden, akár egy kutya, megindult előre, míg csak el nem ért egy irdatlan nagy házhoz, melynek kapuján befért egy háromárbocos hajó, s melynek erkélye akkora volt, akár egy üres színházterem.

– Idehallgass – fordult Pirinyó az óriáshoz: – egyikünknek a másik gazdájává kell lennie. Kössünk egyezséget! Ha én nem tudom megcsinálni, amit te csinálsz, én leszek a te szolgád; ha te nem tudod megcsinálni, amit én csinálok, akkor te leszel az én szolgám.

– Áll az egyezés – mondta az óriás –, szívesen fogadnék szolgámul egy magadfajta embert, mert nekem fárasztó a gondolkodás, a te eszedből pedig kettőre is futja. Hát akkor, rajta: ott van az én két vödöröm, eredj, hozzá nekem vizet az ebédhez!

Pirinyó fölemelte a fejét, s meglátta a két vödört, melyek akkorák voltak, mint két víztartály, tíz láb magasak, s hat láb szélesek. Könnyebb volt Pirinyónak belefúlni azokba a vödrökbe, mintsem cipelni őket.

– Na lám! – dörgött az óriás, szörnyűségesre tátva a száját –, az első próbánál már leföztelek. Csináld, amit én csinálok, barátom, és hozzá nekem vizet!

– Minek kéne idehoznom? – kérdezte Pirinyó. – Hordozd csak te, úgyis olyan vagy, mint egy teherhordó barom. Én elmegyek a patakhoz, idehozom a karomban, megtöltöm a vödreidet, és meglesz a vized.

– Nem, nem – tiltakozott az óriás az erdőmet már leapasztottad, most meg az ivóvizemtől akarsz megfosztani. Gyújts tüzet, én majd idehozom a vizet.

Pirinyó tüzet gyújtott, az óriás pedig egy darabokra vágott ökröt, egy rakomány fehérrépát, négy kosárnyi sárgarépát meg ötven káposztát rakott a tetőről függő üstbe. Időnként meg-megmerített főztjében egy serpenyőt, s addig kóstolgatta, és ízesítgette sóval meg kakukkfűvel, míg csak jónak nem találta.

– Asztalhoz, készen van az ebéd – invitálta az óriás hadd lám, meg tudod-e csinálni, amit én, mert én befalom ezt az egész ökröt, téged meg megeszlek desszertnek.

– Jól van, barátom –, felelte Pirinyó. Hanem, mielőtt leült volna, zekéje alá bújtatta nagy börtarisznyájának a száját, mely nyakától a lábáig ért.

Az óriás evett, evet, de Pirinyó sem maradt el mögötte, csak éppen nem a szájába tette a káposztákat, a sárgarépákat, a fehérrépákat meg az ökör darabjait, hanem a nagy börtarisznyába.

– Uff, már nem fér belém több! – nyögött az óriás. – Le kell tépnem egy gombot a mellényemről.

– Hát akkor nézz csak meg engem, szerencsétlen óriás – kérkedett Pirinyó, és egy egész káposztát dobott be a tarisznyába.

– Uhh – nyögött az óriás: – még egy gombot le kell tépnem. Micsoda struccgyomra van ennek a pöttöm emberkének! Meglátszik, hogy köveket eszel.

– Rajta, te világ lustája – nógatta Pirinyó egyél, ahogyan én – azzal egy nagy ökördarabot dobott be a tarisznyába.

– Paff! – nyögött az óriás: – lepattant a harmadik gombom is, már egy borsószem nem sok, annyi sem fér belém. Hogy csinálsz ezt, te varázsló?

– Hogy én? – mondta Pirinyó – mi sem egyszerűbb, mint egy kis helyet szorítani. És késével fölülről lefelé végighasította a zekéjét meg a nagy bőrtarisznyát.

– Most rajtad a sor – fordult az óriáshoz –, csináld azt, amit én.

– Köszönöm szépen – mondta az óriás. – Inkább a szolgád leszek. Én nem tudom megemészteni a köveket.

Az óriás, tisztelete jeléül, kezet csókolt Pirinyóllak, fölültette gazdáját a jobb vállára, bal vállára egy aranypénzekkel teli zsákot kanyarított, s elindult az úton a palota felé.

V.

A palotában nagy vigalom volt, s már rég el is feledkeztek Pirinyóról, meg arról, hogy neki köszönhették a vizet és a fényt, amikor hirtelen zajt hallottak, mely úgy megtáncoltatta a falakat, mintha valami hatalmas kéz rázná meg a világot. Az óriás volt az: nem fért be a kapun, hát egy rúgással bedöntötte.

Mind az ablakhoz sereglettek, hogy kiderítsék a lárma okát, s Pirinyót pillantották meg, aki nagy nyugalommal üldögélt az óriás vállán, miközben annak a feje az erkélyt verte, ahol maga a király ült. Pirinyó az erkélyre ugrott, térdet hajtott a hercegnő előtt, s így szólt hozzá: „Hercegnőm és úrnőm, egy szolgát kívántál, s íme most ketten vannak a lábaid előtt.”

E gáláns kis szónoklat hallatán – mely másnap az udvar napilapjában is megjelent –, úgy elámult a király, hogy semmiféle kifogást nem tudott kiagyalni, miért nem veheti el a lányát Pirinyó.

– Leányom – mondta halkán áldozd fel magad apád, a király adott szaváért.

– Akár király lánya az ember, akár paraszté – felelte a lány –, a nőnek ahhoz kell feleségül mennie, aki kedvére való. Hagyd rám, apám, hadd védjem meg magamat, végtére is, az én dolgom. Pirinyó – folytatta hangosan a hercegnő –, bátor vagy és szerencsés, de ez meg nem elegendő ahhoz, hogy megnyerd a nők tetszését.

– Tudom én, hercegnőm és úrnőm; azonfölül teljesíteni kell az akarukat is, és engedelmeskedni kell a szeszélyeiknek.

– Látom, hogy tehetséges ember vagy – állapította meg a hercegnő. – Mivelhogy olyan ügyesen kitaláltad a gondolatomat, még egy utolsó próbának vetlek alá, mielőtt hozzád mennék feleségül. Meglátjuk, melyikünk az okosabb, te vagy én. Ha veszítesz, szabadon választhatok magamnak másik férjet.

Pirinyó nagy reverendával hajtott fejet előtte. Az udvar apraja-nagyja a trónterembe sereglett, hogy szemtanúja legyen a próbatételnek; ott találták az óriást is, aki a földön ült, maga elé helyezve alabárdját, térdén háromszögletű kalpagjával, mert milyen magas volt, állva nem fért be a terembe. Pirinyó intett neki, mire az óriás négykézláb nekieredt, hátával a mennyezetet verve s maga után vonszolva az alabárdot, mikor pedig Pirinyóhoz ért, büszkén borult a lábához, hadd lássák, hogy ez az agyafúrt ember az ő gazdája.

– Egy tréfával kezdjük – jelentette ki a hercegnő. – Azt mondják, hogy a nők sokat hazudoznak. Meglátjuk, melyikünk tud nagyobbat lódítani. Aki elsőnek mondja azt: „Ez már mégis csak sok!”, az veszít.

– Szolgálatodra, hercegnőm és úrnőm, lelkem mélyéből fogok igazat hazudni.

– Bizonyos vagyok abban – kezdte a hercegnő –, hogy a te apádnak nincs annyi földje, mint az enyémenek. Amikor az apám földjein alkonyaikor két pásztor megfújja a kürtöt, egyik sem hallja a másik pásztor kürtjét.

– Potomság – fitymálta le Pirinyó. – Az én apámnak annyi földje van, hogy ha az egyik végén bemegy a kéthónapos borjú, mire a másik végén kijön, már fejőstehén.

– Csöppet sem lep meg – közölte a hercegnő. – Hanem a te karámodban nincs akkora bika, mint az enyémenben. Ha két ember felül a két szarvára, nem érik el egymást egy húsz láb hosszú ösztökével.

– Potomság – fitymálta le Pirinyó. – Az én otthoni bikámnak akkora a feje, hogy aki az egyik szarván ül, nem is látja a másik szarván ülő embert.

– Csöppet sem lep meg – közölte a hercegnő. Hanem a te házában a tehének nem adnak annyi tejet, mint az enyémenben, mert mi minden reggel húsz hordót töltünk meg, s minden fejesből akkora halom sajtot készítünk, mint az egyiptomi piramis.

– Potomság – fitymálta le Pirinyó. A mi otthoni tejüzemünkben akkora sajtokat csinálnak, hogy amikor egyszer a kanca beleesett a teknőbe, csak egy hét múlva találtuk meg. A szegény párának eltört a hátgerince, úgyhogy egy fenyőfát tettem be neki a nyakától a farkáig gerinc helyett. Csakhogy egy reggel egy ág hajtott ki a gerincből a bőre fölött, s addig-addig nőtt az az ág, hogy fölmásztam rá, és megérintettem az eget. Az égben pedig megláttam egy fehérbe öltözött asszonyságot, aki kötelet font a tenger habjából. Belekapaszzkodtam a fonalba, de a fonal elszakadt, s egy patkánylyukba zuhantam. A patkánylyukban pedig a te apád meg az én anyám fonogatott, ki-ki a maga guzsályán, mint két kis öreg. S az apád olyan rosszul font, hogy az anyám fülönragadta, s addig cibálta a fülét, míg apádnak minden szál bajsa kihullott.

– Ez már mégis csak sok! – fakadt ki a hercegnő. – Az én király apámnak még soha senki nem cibálta meg a fülét!

– Gazdám, gazdám! – kiáltott fel az óriás. – Azt mondta, hogy „ez már mégis csak sok!” Miénk a hercegnő!

VI.

– Még nem – mondta a hercegnő, és elpirult. – Fel kell tennem neked három találós kérdést, amelyekre meg kell felelned, és ha jól felelsz meg, tüstént összeházasodunk. Mondd meg nekem először is: mi az, ami mindig esik, de soha nem törik el?

– Ó! – mondta Pirinyó –, anyám ezzel a mesével ringatott el annak idején: a vízésés!

– Akkor most azt mondd meg – tette fel a kérdést a hercegnő, most már igencsak rémülten: – ki az aki mindennap ugyanazt az utat járja be, és sohasem fordul vissza?

– Ó! – mondta Pirinyó –, anyám ezzel a mesével ringatott el annak idején: a nap!

– Úgy van, a nap – hagyta jóvá a hercegnő a dühtől sápadtan. – Már csak egy találós kérdés van hátra. Mi az, amire te gondolsz és én nem gondolok? Mi az, amit én gondolok, és te nem gondolsz? Mi az, amire nem gondolunk, se te, se én?

Pirinyó elbizonytalanodva horgásztattá le a fejét, s arcán látni lehetett a félelmet, hogy veszít.

– Gazdám – szólalt meg az óriás –, ha nem találod ki a megfejtést, ne törd tovább a

fejedet! Csak ints nekem, s én felragadom a hercegnőt!

– Hallgass, szolgál! – szólt rá Pirinyó –, jól tudod, hogy erővel nem lehet mindent elérni. Hadd gondolkozzam.

– Hercegnőm és úrnőm – kezdte Pirinyó néhány másodpercnyi csönd után, amikor még a fény száguldását is hallani lehetett.

– Alig merem megfejteni a feladványodat, pedig tudom, hogy benne rejlik a boldogságom. Én azt gondolom, hogy értem, amit mondani akarsz nekem, te pedig azt gondold, hogy nem értem. Te, nemes hercegnő lévén, arra gondolsz: c szolgád nem méltatlan arra, hogy a férjed legyen, én pedig nem gondolom azt, hogy sikerült téged kiérdemelnem. Amire pedig sem te, sem én nem gondolunk, az az, hogy király apádnak, meg ennek a szerencsétlen óriásnak olyan szegényes a ...

– Hallgass! – vágott közbe a hercegnő –, neked nyújtom a kezemet, Pirinyó márki.

– Hadd halljam csak, mit gondolsz te rólam, tudni akarom – érdeklődött a király.

– Uram és atyám – mondta a hercegnő, és apja karjába borult –, azt, hogy te vagy a királyok között a legbölcsebb, és az emberek között a legjobb.

– Tudom, tudom – mondta a király –, akkor most hadd tegyek valamit népem javáért. Pirinyó, herceggé teszek!

– Éljen gazdám és uram, Pirinyó herceg úr! – bődült el az óriás olyan hangon, hogy az udvaroncok menten elkékültek a félelemtől, leszakadt a mennyezet stukkódíszé, s mind a négy ablak üvege kitört.

VII.

A hercegnő és Pirinyó házasságában nem volt semmi különösen említésre méltó, mert a házasságokról az elején nincs mit mondani, csak később, amikor elkezdődnek az élet hányattatásai, és kiviláglik, hogy a házastársak segítenek-e egymásnak és szeretik-e egymást, vagy pedig önzők és gyávák. A mesélőnek azonban annyit még el kell mondania, hogy az óriásnak igen nagy öröme szolgált gazdája házassága, s örömeiben valahány fát látott az úton, mindre rárakta háromszögletű kalpagját, amikor pedig kigördült a jegyepár tiszta gyöngyházból készült, négy galamb szelidségű ló vontatta hintája, lovastul, mindenestül fejére tette a hintót, s nagy éljenzés közepette futásnak eredt, majd végül olyan gyöngéden helyezte őket a palota kapuja elé, ahogyan az anya teszi le a bölcsőbe magzatát. Ezt még el kellett mondani, mert nem mindennap esik meg ilyesmi.

Este beszédek hangzottak el, költők mondtak verses menyegzői köszöntőket az ifjú párnak, a kertben színes lámpácskák gyúltak, tűzijátékkal mulattatták a király szolgáit, s volt sok virágfüzér meg virágcsokor. Mindenki énekelt és beszélt, édességeket evett, illatos frissítőket ivott, s nagy eleganciával és méltósággal táncolt a hegedűmuzsikára; a hegedűsök talpig kék selyembe voltak öltözve, s kabátjuk gomblyukában ibolyacsokrocskát viseltek. Az egyik sarokban azonban ott gubbasztott valaki, aki se nem beszélt, se nem énekelt, ez pedig nem más volt, mint Pablo, az irigy, a sápatag, a füleden, aki nem tudta elviselni, hogy öccsét boldognak látja, s aki el is ment az erdőbe, hogy ne lásson és ne halljon, s ott lelte halálát az erdőben, mert a medvék az éjszaka sötétjében felfalták.

Pirinyó olyan parányi volt, hogy az udvaroncok eleinte nem tudták, tisztelettel kell-e vele bánniuk, vagy mulatniuk kell rajta, jóságával és udvariasságával azonban

elnyerte felesége és az egész udvar szeretetét, s amikor a király meghalt, átvette az uralkodást, s azután ő volt a király ötvenkét éven át. És azt beszélnek, olyan jól uralkodott, hogy hűbéresei soha nem akartak más királyt, csak Pirinyót, s hogy akkor volt a legboldogabb, amikor népét elégedettnek látta, meg, hogy nem vette el a szegényektől a munkájukkal megkeresett pénzt, hogy aztán odaadja – mint más királyok – naplopó barátainak vagy azoknak a nagydarab henteslegényeknek, akik a szomszédos királyoktól megvédelmezik. Valóban azt beszélnek, hogy nem volt jobb király Pirinyónál.

Fölösleges is mondanunk, hogy Pirinyó jó ember volt. Az ilyen nagyeszű ember csak jó lehet, mert aki ostoba, az nem jó, és aki jó, az nem ostoba. Akinek tehetsége van, az jószívű is, aki jószívű, az tehetséges. A csibészek mind ostobák. Előbb-utóbb mindig a jók győznek. És aki ennél jobb tanulságot tud levonni ebből a meséből, az menjen Rómába, és mesélje el ott.

Bebé és Don Pomposo uraság

Bebé remek, ötéves kisfiú. Haja aranyszőke, és lochnikban omlik a hátára, akárcsak *Eduárd király fiai*-nak, a képeskönyv lapján, akiket a gaz Gloucester megöletett a londoni Towerben, hogy ő legyen a király. Bebét úgy öltöztetik, akár a kis Fauntleroy herceget, azt, aki nem röstellte, ha látják, amint az utcán szegény gyerekekkel beszélget. Térdben összehúzott rövid nadrágocskákat adnak rá, meg matrógalléros blúzt, ugyanolyan fehér lenvászonból, mint a nadrág, színes selyem térdzoknit és lapos sarkú cipőt. Mivelhogy mindenki nagyon szereti őt, ő is nagyon szereti a többieket. Nem valami földre szállt angyalka ő, ó, dehogy is! Grimaszt vág francia szobalányára, ha az nem akar neki több édességet adni, egyszer vendégségben keresztbe tett lábbal ült le, egy napon meg, mikor egy macskát kergetett, eltört egy gyönyörűselyem padlóvázát. Ám, ha egy mezítlábas gyereket lát, legszívesebben nekiadná mindenét; a lovának minden reggel cukrot visz, és „lelkem lovacskám”-nak hívja; hosszú órákig elüldögél az öreg cselédek mellett, s hallgatja afrikai hazájukról szóló meséiket, abból az időből, amikor ők még hercegek és királyok voltak, és sok tehenük meg sok elefántjuk volt, valahányszor pedig anyját megpillantja Bebé, átfogja a derekát, vagy lehúzza maga mellé a zsámolyra, hogy mesélje el neki, hogyan nőnek a virágok, és honnan jön a nap fénye, és miből van a tű, amellyel varr, és igaz-c, hogy ruhájának selymét a hernyók csinálják, és hogy a giliszták porhanyóssá teszik a földet, ahogyan tegnap az a pápaszemes úr mondta a társalgóban. Anyja pedig azt feleli, hogy igen, vannak olyan hernyók, amelyek selyemből való házikót fabrikálnak maguknak, hosszú, meg kerek házikókat, amelyeket gubóknak hívnak, meg azt is mondja, hogy ideje aludni menni, ahogyan a hernyócskák belebújnak a gubóba, hogy azután pillangóként keljenek ki belőle.

És ilyenkor szép csak igazán Bébé, amikor eljön a lefekvés ideje: harisnyája lecsúszva, arca rózsapiros, mint az olyan gyereké, akik sokat fürdenek, hálóing van rajta: olyan, akár a festmények angyalkái; egy szárnyatlan angyalka. Erősen megöleli anyját, teljes erejéből öleli, lehajtott fejcskájával, mintha szeretne belebújni a szívébe. És ugrándozik, és bukfacezlik, és széttárt karral ugrál a matracon, hátha eléri a mennyezetre festett kék pillangót. És úszni kezd, mintha a kádban volna, vagy úgy csinál, mintha csiszolná az ágy karfáját, mert asztalos lesz, vagy orsóként pörög az ágyban, és szőke fürtjei a színes harisnyák körül röpködnek. Ezen az estén azonban nagyon komoly Bébé, nem bukfacezlik, mint minden este, nem is csimpaszkodik anyja nyakába, hogy ne menjen el, nem kérleli Luisát, a kis francia lányt, hogy mondja el neki azt a mesét, amelyikben a nagy falánk meghal .szegény, egymagában, mert torkán akad a fánk. Bébé lehunyja a szemét, de nem alszik, Bébé gondolkodik.

Az az igazság, hogy Bébének bőven van min gondolkodnia, mert hamarosan Párizsba utazik, mint minden évben, hogy a jó doktorok megmondják a mamájának, milyen orvosságok mulasztják el a köhögését, ezt a rossz köhögést, amit Bébé annyira nem szeret hallani; Bébének elhomályosodik a szeme, amikor anyját köhögni hallja, és szorosan, nagyon szorosan öleli, mintha magához akarná kötni. Ez alkalommal Bébé nem egyedül megy Párizsba, mert semmit sem akar egymagában csinálni, mint a nagy falánk, hanem egy unokaöcsikéjével megy, akinek nincs anyja. Unokaöcsikéje, Raúl megy vele Párizsba, hogy együtt nézzék meg azt az embert, aki magához hívja a madarakat, meg a Louvre bazárt, ahol luftballonokat ajándékoznak a gyerekeknek, meg a Bábszínházát, ahol a bábok beszélnek, a rendőr bábu börtönbe viszi a tolvajt, a jó ember pedig jól megbúbolja a rosszat. Raúl Bébével megy Párizsba. Együtt utaznak el szombaton a nagy, háromkéményes gőzhajón. Ott van Bébével a szobában Raúl, a szegény Raúl, akinek nincs szőke haja, akit nem öltöztettek ifjú hercegnek, és aki nem visel színes selyemharisnyát.

Bebé és Raúl ma sok helyütt volt látogatóban: elmentek Bébé anyukájával a vakokhoz, akik az ujjukkal olvasnak igen magasan kidomborodó betűkkel teleírt könyvekből; elmentek a rikkancsok utcájába, hogy lássák az otthontalan szegény gyerekeket, akik újságokat vásárolnak eladásra, s abból fizetik ki a szállásukat; elmentek egy elegáns szállodába, ahol kék kabátos, sárga nadrágos szolgák nyüzsögtek, azért mentek oda, hogy meglátogassanak egy igen ösztövére és nyársat nyelt uraságot, anya nagybácsikáját, Don Pomposo urat. Bébé a Don Pomposónál tett látogatáson gondolkodik. Bébé gondolkodik.

Lehunyt szemmel gondolja végig: mindenre emlékszik. Milyen langaléta, milyen langaléta anya bácsikája, akár egy táviró pózna! Micsoda hatalmas, fityegő óralánca van, akár egy ugrókötel! Milyen csúf, akár egy üvegcserep, olyan az a kő a nyakkendőjében! Iés anyát mozdulni sem engedte, párnát gyömöszölt a háta mögé, zsámolyt tett a lábához, s úgy beszélt hozzá, ahogyan – mint mondják – a királynőkhöz szoktak beszélni! Bébé emlékezik, mit mondott az öreg háziszolga, hogy az emberek azért beszélnek így anyával, mert anya nagyon gazdag, és hogy anyának ez nem tetszik, mert anya jó.

És Bébé megint arra gondol, ami a látogatáson történt. Amint Don Pomposo úr belépett a szobába, mindjárt a kezét nyújtotta neki, ahogyan a férfiak az apukáknak szoktak kezet nyújtani; úgy helyezte az ágyra az ő kis sapkáját, mintha valami becses tárgy volna, és sok pusztit adott neki, csúnya pusztikat, melyek foltokként ragadtak az arcára. Raúlt pedig, a szegény Raúlt, még csak nem is üdvözölte, le sem vette a sapkáját, pusztit sem adott neki. Raúl egy karosszékbe süppedve kuporgott, sapkájával a kezében, tágra nyílt szemmel. Azután Don Pomposo felkelt a piros heverőről: „Nézd csak, nézd csak, Bébé, mit örzök neked: ez sok pénzbe kerül, Bébé, és azért adom,

hogy nagyon szeresd a te bácsikádat.” Azzal egy kulcsesomót húzott ki a zsebéből, vagy harminc kulccsal, kinyitott egy fiókot, amelynek olyan szaga volt, mint Luisa toalett asztalának, s egy aranyozott kardot adott át Bebének – micsoda kard, ó, micsoda nagy kard! – majd a derekára csatolta a lakk övét – ó, micsoda elegáns öv! – és azt mondta neki: „Eredj Bébé, nézd meg magad a tükörben, ez egy pompás kard, és senki másé, egyedül csak Bebée, a kisfiúé.” Bébé pedig nagy boldogan Raúl felé fordult, aki csak nézte, nézte a kardot, akkora szemekkel, mint még soha, és nagyon szomorú arccal, mint aki halni készül. Ó, milyen csúf kard, milyen csúf! Ó, milyen gonosz bácsi! Ezeken a dolgokon gondolkodott Bébé. Bébé gondolkodott.

A kard ott van a toalett asztalon; Bébé apránként emeli föl a fejét, hogy Luisa meg ne hallja, s látja a kard csillogó markolatát, melyen mintha a nap ragyogna, mert a lámpa egész fénye a markolatra tűz. Szakasztott ilyenek voltak a tábournokok kardjai a körmenetben, akárcsak az övé. Ha felnő, ő is tábournok lesz, fehér lenvásznon öltözéket fog viselni, meg tollas kalapot, és sok katona fogja követni, ő pedig egy olyan lila lovon lovagol majd, amilyen a püspök ruhája. Még soha nem látott ugyan lila lovat, de majd csináltatnak neki. Hát Raulnak ki csináltat majd lovat? Senki, senki: Raulnak nincs anyja, hogy hercegfiúcskának való ruhákat vegyen neki, Raúlnek nincsenek langaléta bácsikái, hogy kardokat vegyenek neki. Bébé apránként fölnyújtja a fejét: Raúl alszik. Luisa bement a szobájába, hogy beillatosítsa magát. Bébé kicsusszan az ágyból, lábujjhegyen a toalett asztalhoz oson, lassan fölemeli a kardot, hogy ne csapjon zajt... és mit csinál, vajon mit csinál Bébé? Nevet, nevet a kis csibész! Míg csak Raúl párnájához nem ér, s oda nem teszi az aranyozott kardot a párnára.

Az ember története, melyet a házaik mesélnek el

Manapság az emberek nagy házakban laknak, melyeknek ajtóik és ablakaik vannak, kőkockás udvaraik meg oszlopcsarnokaik; sokezer évvel ezelőtt azonban nem így laktak az emberek, s nem léteztek hetven millió lakosú országok sem, mint ma. Azokban az időkben nem voltak könyvek, melyek elmesélnék a dolgokat: a kövek, a csontok, a kagylók, a szerszámok tanúskodnak arról, hogyan éltek a régiek. Ezt az időt nevezik „kőkorszak”-nak, amikor az emberek csaknem mezítelenül, vagy állatbőrökbe öltözve éltek, az erdő vadjaival hadakoztak, a hegyi barlangokban rejtőzködtek el, és sejtelmük sem volt arról, hogy a világban létezik réz meg vas; így volt ez abban a régmúlt időben, melyet „paleolitikum”-nak, őskornak neveznek; milyen hosszú szó ez a „paleolitikum”! Akkoriban még a követ sem tudták széthasítani az emberek, később éles kovakő baltákkal kezdték megformálni, s beköszöntött az új kőkorszak, melyet „neolitikumnak” neveznek: *neo*, annyit tesz, mint új, *lita* annyit tesz, mint kő, *paleo*

természetesen azt jelenti, hogy öreg, régi. Az emberek akkoriban a hegyi barlangokban laktak, ahová a vadállatok nem tudtak felmászni, vagy üreget vájtak a földbe, s a nyílást faágakból készült bejárattal fedték el, vagy faágakból tetőt tákoltak össze azokon a helyeken, ahol mintha kettévált volna a szikla, vagy három hegyes botot vertek le a földbe, s befedték őket az elejtett állatok bőrével: akkoriban nagyok voltak az állatok, hegy nagyságúak. Amerikában, a jelek szerint, nem így éltek azoknak az időknél az emberei, egész népek laktak együtt, nem pedig elszigetelt családok: még ma is láthatók a romok, melyeket az úgynevezett „sáncépítők” hagytak maguk után, mert vályogból körkörös, háromszög alakú vagy négyszög alakú falakat építettek, vagy négy körkörös alakú falat, egyiket a másik belsejében; más indiánok kőházakban éltek, melyek olyanok voltak, akár a falvak, ezeket laluházaknak hívták, mert akár ezer család is lakhatott bennük egyszerre; az emberek nem az ajtókon át léptek be a házba, mint mi, hanem a tetőn át, ahogyan ma is teszik a *zunyi* indiánok, másutt sziklaházak rejtőznek a kősziklák üregeiben, amelyekhez csákánnyal a kőbe vágott lépcsőfokokon kapaszkodtak fel. Mindenütt együtt éltek a családok, hogy együtt védelmezzék meg magukat, s városaikat a sziklák belsejében, vagy a tavak kellős közepén építették fel; ezeket nevezik tavi városoknak, mert a fatörzsekből emelt házak a vízen állnak a víz mélyére levert cölöpökön, vagy kövek rögzítik az aljukat, hogy a súly a felszínen lebegtesse a házakat; olykor pedig gerendákkal erősítették egymáshoz az épületeket, s palánkot emeltek köréjük, hogy megvédelmezzék magukat a harcias szomszédoktól vagy a hegyi vadállatoktól: az ágy száraz fűből volt, a csészek fából készültek, az asztalok és székek fatörzsek voltak. Mások az erdő közepén három nagy követ vertek hegyével a földbe, egy lapos követ pedig felülre tettek tetőnek, s az építményt kőkerítéssel vették körül, ezek az úgynevezett *dolment*, azonban nem lakhelyül szolgáltak, hanem arra, hogy oda temessék a halottaikat, vagy hogy ott hallgassák meg a véneiket és tudósaikat évszakváltás, háború vagy királyválasztás idején, s hogy mindezekről megemlékezzenek, egy nagy, oszlopforma követ vertek a földbe, melyet Európában *menhir*nek neveztek, s melyet a maja indiánok *katún*nak hívnak, mert bár a yucatáni maja indiánok nem tudták, hogy a tenger túlsó oldalán, a mai Franciaország területén él egy bizonyos gall nép, mégis ugyanazt csinálták, amit a gallok meg a germánok, akik a mai Németország területén éltek. Aki tanul, megtanulja, hogy az ember mindenütt egy és ugyanaz, s ugyanúgy születik meg és növekszik, s ugyanazokat a dolgokat gondolja, csak a föld okoz némi különbséget, ahol él, mert az az ember, aki a fák és virágok földjén születik, többet gondol a szépséggel és az ékességgel, s több mondanivalója is van, mint annak, aki hideg földön születik, ahol csak a sötét eget és csak saját sziklabarlangját látja. S még más dolgot is megtanul az ember, mégpedig azt, hogy ha megszületik egy vadember, aki nem tudja, hogy más népek is vannak a világon, ugyanúgy kezd élni, ahogyan több ezer évvel ezelőtt éltek az emberek. A spanyolországi Zaragoza város közelében vannak családok, melyek a hegy földjébe ásott vermekben élnek; az Egyesült Államok-beli Dakotában az új telepések ágakkal fedett odúokban élnek, akárcsak az új kőkorszaki ember; Dél-Amerikában, az Orinoco partján tavi városokban élnek az indiánok, szakasztott olyanokban, amilyenek évszázadokkal ezelőtt a svájci tavakon épültek; az észak-amerikai indián lovával vonzza *tipijének* három rúdját, ami nem más, mint egy olyan børsátor, amilyeneket az újkőkorszaki ember emelt a sivatagokban; az afrikai néger ma épp olyan vályogfalú, faágtetejű házakat épít magának, mint az egykori germán, s az ajtókeretet is épp olyan magasra teszi, mint a germán, hogy be ne csúszhassanak a kígyók. Ne úgy képzeljük el, mintha lett volna egy kőkorszak, melyben minden nép ugyanolyan módon élt, majd pedig egy bronzkorszak, amikor az emberek elkezdték megdolgozni a fémeket, s utána egy vaskorszak. Vannak népek, melyek – mint ma Franciaország népe – a vaskorszak fénykorát élik, felhőkbe nyúló Eiffel-tornyukkal, más népek pedig a kőkorszakot élik,

például az indián, aki a fák ágai közt tákolja össze házát, kovakő lándzsával indul madarakat ölni az erdőbe s a levegőben felnyársalni a folyó repülő halait. A mai népek azonban gyorsabban növekszenek, mert elkeverednek a régebbi népekkel, s megtanulják tőlük, amit nem tudnak, nem úgy, mint régen, amikor apránként, maguknak kellett fölfedezniük mindent. A kőkorszak az emberi élet kezdete volt, amikor az emberek tétován bolyongtak, az állatok elől menekülve, hol itt, hol ott vertek tanyát, s még nem tudták, hogy a föld terményeit meg lehet enni. Később fölfedezték az emberek a rezet, amely puhább volt, mint a kovakő, az ónt, mely puhább volt, mint a réz, észrevették, hogy a tűz ki tudja olvasztani a fémeket a kőzetből, s hogy az ónból és a rézből egy új fémeket lehet létrehozni, mely igen alkalmas balták, lándzsák és kések készítésére meg kővágásra. Amikor a népek rájönnek, hogyan lehet megmunkálni a fémeket s összeötvözik a rezet az ónnal, akkor már a bronzkorszakot élik. Vannak népek, melyek anélkül jutottak el a vaskorszakba, hogy keresztülmentek volna a bronzkorszakon, mert vidékükön csak a vas fordul elő, s azzal kezdtek dolgozni, mit sem tudva arról, hogy van a világon réz vagy ón. Amikor az európai emberek a bronzkorszakban éltek, már jobb házakat építettek – ha nem is olyan szépen kifaragottakat és tökéleteseket –, mint az Amerikában élő peruiak és mexikóiak, akik mindig is egyszerre éltek át ezt a két korszakot, mert továbbra is kovakővel dolgoztak, holott már aranybányáik voltak, templomaikat olyan fényes arany napkorongok ékesítették, akár az égi nap, s *buacá*-kat építettek – így hívták Peruban a temetkezési helyeket ahol halottaikat az életükben használt ékességekkel és korszokkal együtt temették el. A perui indián háza kőfalazatból épült, kétemeletes volt, igen magasan levő ablakokkal, olyan ajtókkal, melyek szélesebbek lent, mint a finoman megmunkált, faragott kő párkánynál. A mexikói nem ilyen erősre, hanem inkább cifrábbra készítette a házát, ez érthető is egy olyan országban, ahol sok a fa és a madár. A tetőn lépcsőforma építményt képeztek ki, ide állították szentjeik szobrait, ahogyan ma sokan gyermekalakokat, ezüst lábakat és karokat helyeznek az oltárokra; a falakat faragott kövekkel díszítették s gyöngyfüzérrel vagy fonatszerű szalagokkal, a meandervonalak és szegélyek mintájára, melyeket asszonyaik a tunikákra hímeztek. A belső termekben isteneik, állataik és hőseik képmására faragták ki a gerendák fejét, kívül pedig kecses ívű, tollat utánzó vízköpőket képeztek ki a sarkokon. Messziről úgy fénylettek a házak a napfényben, mintha színezüstből volnának.

Európa népeinél különböztethető meg a legtisztábban a három korszak, s annál inkább, minél északabba megyünk, mert ott a népek elkülönülten éltek, ki-ki a maga helyén, évszázadokon át, s minthogy egyidőben telepedtek le azokon a vidékeken, észrevehető, hogy bár nem ismerte egyik a másikat, mégis egyazon módon indultak fejlődésnek. A föld az évszázadok múltával egyik réteget a másik után növeszti: a föld olyan, akár a leveles térsza, melynek sok rétege van egymás fölött, kemény körétegek, olykor pedig odabentről, a világ mélyéről, kibújik egy sziklatömb, mely áttöri az egymáson fekvő rétegeket, kijut a szabad levegőre, s ott marad a föld felszínén, mint valami mogorva óriás, vagy mint valami haragvó vadállat, füstöt és tüzet okádva a kráteren át: így születnek a hegyek és a vulkánok. A földnek ezekből a rétegeiből tudjuk meg, hogyan élt valaha az ember, mert mindegyikben eltemetett csontjaira, abból a korból való állatok és fák maradványaira, edényekre és baltákra lelünk; s amikor az egyik hely rétegeit összehasonlítjuk a másikéival, látnivaló, hogy az emberek mindenütt csaknem egyformán élnek a földnek mindegyik korszakában, csak a föld megy át igen lassan egyik korszakból a másikba, s növeszt újabb réteget; így történhetett meg az Julius Caesar idején a rómaiakkal és a mai Anglia területén élő britekkel, hogy míg a rómaiaknak arany szobrokkal díszített márvány palotáik voltak, s igen finom vászon ruhákban jártak, Britannia népe barlangokban lakott, állatbőrökbe öltözött, s vastag fatörzsekből készült buzogányokkal hadakozott.

Ezeknek a régi népeknek a történetéből lehet igazán megtudni, hogyan fejlődött az ember, mert a kőkorszaki rétegek után, melyekben minden, amit csak találunk, kovákból van, a bronzkorszak rétegei következnek, a réz és az ón ötvözetéből készült tárgyakkal, majd jönnek a felső rétegek, az utóbbi idők rétegei, az úgynevezett vaskorszakéi; az az idő ez, amikor az ember megtanulta, hogy a vas az erős tűzben megpuhul, s hogy a puha vasból kalapácsot készíthet, mely széttöri a sziklát, lándzsát készíthet, mellyel harcolhat, csákányt és ekevasat készíthet, mellyel megművelheti a földet: ebben az időben már kőből és fából készült házak láthatók, udvarokkal és szobákkal, melyek továbbra is a minden habarcs nélkül egymásra rakott kövekből épült viskókat utánozzák, vagy a sivatagok és síkságok állatbőr sátrait. Szembetűnő, hogy az ember, amióta csak megjelent a világon, mindig is szívesen rajzolta le a dolgokat, melyeket látott, mert még a vademberek hordái által lakott, legsötétebb barlangok is teli vannak faragott vagy kőre festett figurákkal, a hegyekben és a folyók partján pedig kezek és különös jelek meg állatábrázolások láthatók, melyek már sok évszázaddal azelőtt ott voltak, hogy a mai népek megtelepedtek volna az ország területén. S az is szembetűnő, hogy a népek mind igen nagy tisztességgel temették el halottaikat, s magas emlékműveket faragtak, hogy közelebb legyenek az éghez, amiként mi ma tornyokat emelünk. A „sáncépítők” hegyeket emeltek földből, belsejükbe temették a halottaikat, a mexikóiak igen magas piramisok csúcsára építették templomaikat, a peruiaknak kőből készült, sétabot fogantyújára formázó *csulpájuk* volt, ami nem más, mint egy fölfelé kiszélesedő torony, Szardínia szigetén bizonyos *nuragh* nevű erőd-tornyok találhatóak, melyekről senki sem tudja, mely néptől származnak, az egyiptomiak pedig hatalmas kövekből építették fel piramisaikat, s a legkeményebb porfírból készítették el híres obeliszkjeiket, melyeken a hieroglifáknak nevezett jelekkel örökítették meg történelmük eseményeit.

Az egyiptomiak idejét már „történelmi idők”-nek nevezzük, mert történelmüket meg lehet írni annak alapján, amit tudunk róluk; az első korszakok más népeit „prehisztorikus”, azaz történelem előtti vagy primitív népeknek hívjuk. Igazság szerint azonban, ezekben a történelmi népekben is sok még a történelem előtti, mert sok mindent meg kell fejtenünk, hogy megtudjuk, hol és hogyan éltek. Ki tudja, mikor építették a kecsuák csatornáikat, útjaikat és kőgátjaikat Peruban, hogy mikor készítették ékszereiket és arany korsóikat a kolumbiai csibcsák, vagy, hogy miféle nép élt Yucatanban a maják előtt, akiket a spanyolok ott találtak, s hogy honnan jött az az ismeretlen emberfajta, mely Észak-Amerikában a „sáncokat” és a faluházakat építette. Csaknem ugyanaz történik Európa népeinél is, bár ott a népek, úgy tűnik, egyszerre jelentek meg, mintha a földből nőttek volna ki, sok különböző helyen, csakhogy ott, ahol kevésbé volt hideg, és magasabb fekvésű volt a vidék, ott telepedett meg először az ember, s mivelhogy ott rendezte be életét, ott szerezte meg hamarabb a tudást, fedezte fel a fémeket, kezdett dolgokat fabrikálni, s onnan ereszkedtek lejjebb azután az emberek szárazföldön és vízen, a háborúk, a vízözönök hatására, s a vágtyól úzve, hogy megismerjék a világot. Az Atlanti-óceánon túli ember a kontinens legmagasabb s legtermékenyebb részein civilizálódott először. A mi Amerikánkban is ugyanez történik: Mexikó és Peru magas fennsíkjain, a magasan fekvő és jó termőföldű völgyekben hozta létre legjobb településeit az amerikai indián. Az Atlanti-óceánon túli kontinensen Egyiptom tűnik a legrégebbi településnek, s onnan indultak ki az emberek a mai Perzsiába és Kis-Ázsiába, s érkeztek el Görögországba, szabadságot és az újdonságokat keresve, Görögországban pedig felépítették a világ legtökéletesebb épületeit, s megírták a legjobban megszerkesztett s legszebb könyveket. Ezen országokban különféle népek születtek, ám akik a régebbi népekből származtak, többet tudtak, s vagy legyőzték emezeket a háborúban, vagy megtanították őket arra, amit tudtak, s egyesültek velük. Európa északi részéről újabb emberek jöttek, erősebbek,

akik arra termettek, hogy vadállatokkal küzdjenek meg, és túrják a hideget, a mai Hindusztán területéről pedig – egy nagy háború után – elmenekültek a hegyi lakók, s csatlakoztak a hideg vidékek európai lakosaihoz, akik azután lejöttek északról, hogy megküzdjenek a rómaiakkal, mert a rómaiak meg akarták őket fosztani a szabadságuktól, s mivel ezek szegény és elszánt népek voltak, irigyelték Rómát, a bölcsét és gazdagot, Görögország leányát, így vándoroltak a népek a világban, amiként az áramlatok vándorolnak a tengerben s a szelek a levegőben.

Egyiptom úgyszólván apja az Atlanti-óceánon túli kontinensnek: az egyiptomi nép a legősibb a „klasszikus” országok népei közül. S az egyiptomi ember háza olyan, amilyen népe volt: kecses és elegáns. Egyiptom dúsgazdag volt, mivel a hatalmas Nílus folyó minden évben kiáradt, s az iszapban, melyet visszahúzódván maga után hagyott, igen jól megtermettek a vetemények: így aztán a házak magasra épültek, nehogy elöntse őket az ár. Mivel azon a vidéken sok a pálmafa, a házak pillérei karcsúnk és sudarak voltak, akár a pálmafák, s a második emelet fölé még egy újabbat emeltek, falak nélkül, lapos tetővel: itt hűsöltek délutánonként, s innen nézték az utasaikkal és rakományaikkal jövőmenő hajóktól nyüzsgő Nílust meg az arany- és sáfrányszínű délutáni eget. A falak és a tetők telis-tele vannak történelmi és vallásos festményekkel, s annyira szerették a színeket, hogy még a gyékényt is, mellyel a padlót leterítették, különféle színű rostokból szőtték.

A zsidók hosszú ideig rabszolgákként éltek Egyiptomban, s ők értettek a legjobban a téglakészítéshez. Később, amikor már szabadok lettek, nyers téglából építették meg házaikat, olyanokból, mint a mi vályogtégláink, a tetőt pedig kedvenc fájukból, a szikomorfából készült gerendák alkották. A tetőnek peremet készítettek, mint a tetőteraszoknak, mert hőség idején az emberek oda mentek fel aludni, s a törvény elrendelte, hogy fallal kerítsék körül a tetőket, nehogy az emberek lezuhanjanak. Házaikat a nagy Salamon király templomának mintájára építették, mely négyszögletes volt, alul széles, a párkánynál elkeskenyedő kapukkal, és két oszloppal a kapu mellett.

Azokon a vidékeken éltek az asszírok is, ez a harcos nép, mely tornyokat épített a házaira, hogy már messziről lássa az ellenséget, s a tornyokat csipkés oromzat fedte, hogy biztos fedezékből lőjék ki nyilaikat. Nem voltak ablakaik, a fényt a tetőről kapták. A kapukat olykor rejtélyes figurák kőfaragványaival ékesítették, például emberfejű bikával vagy szárnyas fejjel.

A föníciaiak csiszolatlan kőből építették házaikat és emlékműveiket, s a köveket úgy helyezték egymásra, akár az etruszkok, minthogy azonban hajósok voltak, s kereskedeleből éltek, csakhamar utánozni kezdték a leggyakrabban látott népek házait, a zsidókéit és az egyiptomiakéit, később pedig a perzsákéit, akik háborúban hódították meg Fönícia országát. Így aztán házaik zsidó bejárattal épültek, felső részük pedig olyan volt, akár az egyiptomi vagy a perzsa házaké.

A perzsa igen nagyhatalmú nép volt, s egykor az összes környező nép a rabszolgájaként élt. Perzsia az ékkövek földje: a férfiak öltözéke, a lovak takarói, a kardok markolatai, minden telis-tele van ékkövekkel. Gyakran használják a zöldet, a vöröset és a sárgát. Azt szeretik, ha minden sokszínű, nagyon fényes és zománcos. Szeretik a szökőkutakat, a kerteket, az ezüstszálból szőtt fátylakat, a finom ékköveket. A perzsák még ma is ilyenek, s házaik már azokban az időkben is színes téglából épültek, de nem lapos tetővel, mint az egyiptomiakéi és a zsidókéi, hanem kerek kupolával, mely mintha az égboltozatot akarná utánozni. Az egyik udvaron alakították ki a fürdőt, melybe igen finom illatszereket öntöttek, s a gazdag házakban négyszögletes udvarok voltak, körös-körül sok oszloppal, középen pedig, virágvázák között, egy szökőkút. Az oszlopokat sok színes rajz díszítette, meg sávok és vajatok, s az oszlopfő zöld mellű, aranyos nyakú állatfigurára formázott.

Perzsia mellett van Hindusztán, mely a világ legrégebbi települései közül való; Hindusztánnak finom aranyműves munkával megmunkált arany templomai vannak, meg másféle, sziklába vájt templomai s a hegyfalból csákánnyal kivésett Buddha figurái. Templomai, síremlékei, palotái, házai olyanok, akár a költészete, melyet mintha márványra írtak volna színes írónnal, s mintha minden szót levelek és virágok koszorúja övezne. Van Hindusztánban tizennégy emeletes templom, mint a tandzsuri pagoda, alapzatától a kupolájáig faragványokkal ékesítve. A régi hinduk házai olyanok lehetnek, mint a lahore-i és kasmíri pagodák, igen díszes és kacskaringós tetőkkel és erkélyekkel, a bejáratnál korlát nélküli lépcsősorral. Más házak sarkain erődtornyok emelkedtek, a tetőterasz pedig, akárcsak az egyiptomiaknál, magasra nyúlt, és nem álltak rajta tornyok. A legszebbek azonban a hindu házakban mégis a fantáziadús díszítmények voltak, a virágoknak és tollaknak e véget nem érő fonadéka.

Görögországban nem így építkeztek, hanem minden fehér volt és egyszerű, tarka színek nélkül. A görög házakban nem nyíltak ablakok, mert a görög ember számára a ház szent hely, ahová az idegennek nem szabad bekandikálnia. A házak kicsik voltak, akárcsak emlékműveik, de igen szépek és vidámak, a rózsabokorral és a szoborral a kapuban, belül pedig az oszlopos folyosóval: napközben itt zajlott a családtagok élete, s csak este vonultak vissza a kicsiny és sötét szobákba. Csak az ebédlőt és a folyosót rendezték be, s ezeket is csak kevés bútorral: drága korszókat a falmélyedésekben helyezték el, a székek peremét faragott díszítés ékesítette, olyan, amilyennel a kapukat szokták díszíteni, melyek alul kiszélesedtek, s párkányukat pálmák és loncok rajza cifrázta. Azt mondják, nincs a világon szebb épület, mint a Partienon, mert nem a pusztá díszítő kedv hozta létre rajta az ékítményeket, ahogyan a tudatlan emberek teszik házukkal és ruhájukkal, hanem a szépség valamiféle érezhető, ám nem hallható muzsikából fakad; méreteit úgy számították ki, hogy éppen megfeleljen a színének, nincs benne semmi tökéletlen, s csak ott van rajta dísz, ahol nem zavar. Görögország köveinek alighanem lelkük van. Szerények s mintegy barátai annak, aki látja őket. Barátokként nyitnak utat az ember szívéhez. Akárha beszélnének.

Az etruszkok Itáliától északra éltek, tizenkét híres városukban; eredeti nép voltak, saját kormányral és vallással rendelkeztek, s a görögökéhez hasonló művészettel, bár ők jobban kedvelték a tréfát és a különködést, és

A rómaiak háza először olyan volt, mint az etruszkoké, ám azután megismerték Görögországot, s utánozni kezdték a görögöket a házépítésben is, csakúgy, mint minden másban. Az oszlopcsarnok kezdetben maga volt a ház, később azonban már nem volt egyéb, csak bejárat, ahonnan egy átjárón át be lehetett jutni az oszlopokkal körülvett belső udvarba; innen nyíltak az úr gazdagon díszített szobái, minden célra külön-külön szoba; az ebédlő a folyosóra nyílt, akárcsak a fogadóterem és a család szobája, mely a másik oldalt a kertbe vezetett. A falakat ragyogó színű rajzokkal és figurákkal díszítettek, s a sarkokban sok falmélyedést alakítottak ki, korszókkal és szobrokkal. Ha a ház sűrűn lakott utcában épült, utcára nyíló szobákat is kiképeztek benne, s ezeket üzlethelyiségeknek adták ki. Amikor a kapu nyitva maradt, egészen a kert végéig be lehetett látni. A kertet, az udvart és az oszlopcsarnokot sok házban árkádsor vette körül. Később Róma leigázta az összes körülötte levő országot, míg végül annyi nép ura lett, hogy már nem tudta kormányozni őket, a népek pedig sorra felszabadultak, és megválasztották a maguk királyát, aki az ország leghatalmasabb harcosa volt, s tornyos és felvonóhidas kastélyban élt, mint mindenki más, akit „úr”-nak neveztek azokban a harcias időkben; a dolgozó emberek viszont a kastélyok körül éltek, nyomorúságos viskókban. Ám Róma hatalma igen nagyra nőtt, s mindenütt voltak a rómaiakéhoz hasonló hidak, diadalívek, csatornák és templomok, csakhogy Franciaország vidékén, ahol sok kastély állt, az új gyárat, főként pedig a templomokat úgy építették meg, mintha egyszerre volnának erődítmények és

templomok, ezt nevezik „római építészetnek”, a perzsák és arabok lakta vidékeken viszont, a mai Törökország területén, olyan gazdagon és olyan sok színnel ékesítették fel az épületeket, hogy a templomok valóságos arany barlangoknak tetszettek, olyan nagyok és csillogóak voltak; így aztán, amikor a Franciaország felőli oldalon létrejött új népek városokat emeltek, a házak sötét kapuboltozatokkal és soktornyú tetőkkel épültek, akárcsak a római templomok, a Törökország felőli oldalon pedig olyan házak emelkedtek, akár a paloták, drágakővel kirakott oszlopokkal, sokszínű kövecskékből kirakott padlóval, arany háttérű festményekkel s aranyozott üvegekkel; voltak lépcsőkoriátok a bizánci házakban, melyek a legkülönbébb fémek ötvözetéből készültek, s úgy ragyogtak, akár a tűz: csúf és nyomasztó ennyi ékítmény a házakban, melyek ma, hogy üresen állnak, a hiú ember sírboltjának tűnnek.

Valamikor Spanyolországban is a rómaiak uralkodtak, ám később jöttek a hódító mórok, s megépítették mecseteknek nevezett templomaikat meg álomszerű palotáikat, melyek olyan érzést keltenek az emberben, mintha már nem is a való világban élne, hanem egy csipkékből és virágokból szőtt másik világban: kicsiny kapukat építettek, de számtalan boltívük nagyoknak mutatta őket, a karcsú oszlopok tartották a csúcsban végződő patkóiíveket, melyek úgy nyíltak szét, mintha az égbe törnének; a tető finom fából készült, s az egészet telifaragták mór betűikkel és lófejeikkel; a falakat szőnyeg módjára borították be a rajzok; a márvány udvarokon babérfák és szökőkutak álltak; az erkélyek mintha áttört fátyolszövetből készültek volna.

A háborúk és a barátságok összekovácsolták ezt a sok különféle népet, s amikor a király már több hatalomra tett szert, mint a kastélyok urai, s amikor már mindenki hitt a keresztények új Mennysországaiban, csúcsíves „gótikus” templomokat kezdtek építeni felhőkig érő, tűhegyes tornyokkal, csipkézett kapuboltozatokkal és színes ablakokkal. S a tornyok egyre magasabbra nőttek, mert minden templom azt akarta, hogy az ő tornya magasabb legyen, mint a többié, s tornyosak voltak a házak, sőt még a bútorok is. Hanem egyszer csak túl sok lett a cirádából, s a keresztények lassacskán már nem hittek annyira a mennyben, mint azelőtt. Mind többet kezdtek beszélni Róma nagyságáról, s a görög művészetet egyszerűségéért ünnepezték, azt mondogatták, hogy már túl sok a templom, a palotaépítés új módjait kutatták, s mindebből az következett, hogy elkezdtek a görögökéhez hasonló módon építkezni, ezt nevezik a „reneszánsz” építészetének, minthogy azonban a csúcsíves gótikus művészetben igen sok szép dolog született, a házak már nem lettek ismét olyan egyszerűek, hanem a gótikus építészet kecses épületsarkaival, magas ablakaival és elegáns balkonjaival díszítették őket. A művészet és a gazdagság korszaka lett ez az idő, meg a nagy hódításoké, így aztán sok úrnak és kereskedőnek volt palotája. Soha azelőtt, s azóta sem éltek az emberek ilyen gyönyörű házakban. A más fajtájú népek, akik keveset tudtak az európaiakról, vagy harcoltak egymással, vagy barátokká váltak, s az egyik a másiktól tanulta el a maga különleges művészetét, így aztán Ázsia-szerte mindenütt látni lehet a hindu pagodákhoz hasonló építményeket, s a lahorei palotákéhoz hasonló csúcsok feltűnnek a japán házakon is, melyek mintha csak levegőből s varázslatból jöttek volna létre, s vékony korlátú folyosóikkal, meg fűzfá- vagy gyékényfalaikkal olyanok, mintha játékházikók volnának. Még a szlávok és az oroszok házában is fölfedezhetők a hindu építészet kacskaringós vonalai és csúcsos tetői. A mi Amerikánk házaiban van valami a rómaiból is meg a mórból is, mert a mórok és a rómaiak igázták le a spanyol népet, mely Amerikában uralkodott, s ledöntötte az indiánok házeit. A földig rombolta őket: lerombolta templomaikat, csillagvizsgálóikat, jelzőtornyaikat, lakóházaikat, mindent, ami indián volt, fölégettek a spanyol hódítók, s mindent leromboltak, csak a kövezett utakat nem, mert a köveket, melyeket az indiánok oda tudtak vinni, ők nem tudták elvinni onnan, s a vízvezetékeket sem vitték el, hiszen ezekből kapták az ivóvizet.

Ma már a világ minden népe jobban ismeri és sűrűbben keresi fel egymást, s

minden népnek megvan a maga építkezési módja, aszerint, hogy hideg van-e vagy meleg, s hogy egyik vagy másik fajtához tartoznak-e; ma már nem a házépítés módja az újdonság a városokban, mert ma már minden városban vannak mór házak, görögök, gótikusak, bizánciak és japánok, mintha kezdetét venné az a boldog idő, amikor az emberek barátokként kezelik egymást, és összefognak.

A csintalan Nené

Van-e még egy olyan kislány, mint Nené? Egy bölcs öregember azt mondja, hogy minden kislány olyan, mint Nené. Nené jobban szeret „mamást”, vagy „üzletesdit”, vagy „sütemény sütést” játszani a babáival, mint „háromszorosát meg négyszeresét” kiszámolni a tanítónővel, aki hozzá jár. Mert Nénének nincs anyukája: meghalt az anyukája, ezért van Nénének tanítónénije. Legjobban „sütemény sütést” szeret Nené játszani, s hogy miért? Ki tudja! Talán azért, mert a „sütemény sütéshez” igazi cukrot adnak neki, s az igazat megvallva, a sütemények soha nem sikerülnek neki elsőre – rettenetesen nehéz sütemények! –, így aztán mindig kétszer kell cukrot kérnie. És köztudomású, hogy Nené nem szereti dolgoztatni a barátnőit, mert amikor „sétálóst” játszik, vagy „vásárlóst”, vagy „látogatóst”, mindig hívja a barátnőit, amikor azonban süteményeket süt, soha. Egyszer pedig igen különös dolog történt Nénével: két centavót kért az apukájától, hogy új ceruzát vegyen, s útközben elfelejtette, úgy elfelejtette, mintha soha nem is akart volna ceruzát venni, és eperhabos süteményt vett helyette. Ennek persze mindjárt híre ment, s attól fogva barátnői másként sem hívják Nené, csak „Eperhabos sütemény”-nek.

Apja nagyon szerette Nené. Azt mondják, a munka sem ment jól neki, ha reggel nem látta „az ő kicsikéjét”. Ő nem Nénének hívta, hanem „kicsikém”-nek. Amikor apja megjött a munkából, Nené mindig tárt karokkal szaladt elébe, mint egy szárnyát kitaró madárka, apja pedig úgy kapta fel a földről, mint aki egy szál rózsát szed egy rózsabokorról. Nené gyöngéden nézett rá, mintha kérdezni akarna tőle mindenfélét, apja pedig szomorú szemekkel nézett vissza, mint aki mindjárt sírva fakad. Ám azután mindjárt jókedvű lett, nyakába ültette Nené, s együtt léptek be a házba, a nemzeti himnuszt énekelve. Nené apukája mindig hozott egy-cgy új könyvet, s ha ábrák voltak benne, megmutogatta őket; Nénének némelyik könyv, amit apja hozott, nagyon tetszett, az például, amelyikben le voltak festve a csillagok, mindegyik a maga nevével és színével: benne volt a neve a vörös csillagnak, a sárgának, a kéknek, meg az, hogy a fénynek hét színe van, meg, hogy a csillagok úgy sétálnak az égen, ahogyan a kislányok a kertben. De nem, mégsem: mert a kislányok ide-oda járkálnak a kertben, akárcsak a szél sodorta falevél, a csillagok pedig mindig ugyanazt az utat járják be az égen, s nem arra mennek, amerre a kedvük tartja. Ki tudja? Talán van odafönt valaki, aki a csillagokra vigyáz, ahogyan az apukák idelent a földön a kislányokra vigyáznak.

Csakhogy a csillagok nem kislányok természetesen, s nem is fényvirágok, ahogyan innen letről látszanak, hanem nagyok, akárcsak ez a világ, s azt mondják, hogy a csillagokon vannak fák, van víz, s vannak emberek, éppúgy, mint itt, s apukája szerint egy könyvben azt írják, hogy az ember, ha meghal, egy csillagon él tovább. – És mondd, apa – kérdezte tőle Nené –, miért csinálják olyan szomorúakra a halottak házait? Ha én meghalok, senkit sem akarok sírni látni, inkább játszanak nekem muzsikát, mert a kék csillagra megyek lakni. – Egyedül, te egyedül, szegény apukád nélkül? – Mire Nené azt feleli az apukájának: – Milyen rossz vagy, hogy ezt képzeld! – Aznap este nem akart korán lefeküdni, hanem apukája karjaiban aludt el. Az apukák nagyon szomorúak lesznek, amikor meghal a házban az anya! A kislányoknak nagyon, nagyon kell szeretniük az apukájukat, amikor az anyjuk meghal.

Aznap este, amikor a csillagokról beszélgettek, Nené apukája egy nagyon nagy könyvet vett elő – hű, de nehéz volt az a könyv! – Nené cipelni akarta, s elesett, fején a könyvvel: nem is látszott belőle más, csak a szőke fejecske a könyv egyik végén, s a fekete cipőcskék a másikon. Apja futva jött, kihúzta a könyv alól, s nagyot nevetett Nenen, aki még hatéves sem volt, s egy százéves könyvet akart cipelni. Százéves volt az a könyv, s nem nőtt ki a szakáll! Nené látott egyszer egy százéves öregembert, de az öregembernek igen hosszú szakáll! volt, egészen a derekáig ért. És a szépírásminta azt mondja, hogy a jó könyvek olyanok, akár az öreg emberek: „Egy jó könyv olyan, mint egy régi barát”, ezt mondja a szépírásminta. Nené nagyon hallgatagon feküdt le, s egyre csak a könyvre gondolt. Miféle könyv lehet az, amit apja nem akar az ő kezébe adni? Hogy fölbredt, azután is egyre csak ez járt Nené eszébe. Tudni akarja, miféle könyv az. Tudni akarja, milyen belülről egy százéves könyv, amelynek nincs szakáll.

Apja messze van, messze otthonról, őerte dolgozik, hogy a kislánynak legyen szép lakása, és hogy finom süteményeket egyen vasárnaponként, hogy fehér ruhácskákat és kék szalagokat vehessen a kislánynak, hogy félretehessen egy kis pénzt, nehogy az apa egyszer csak meghaljon, s a „kicsike” egy fillér nélkül maradjon a világban. Szegény apa messze van otthonról, s dolgozik a „kicsikéért”. A cselédlány odabent tesz-vesz, a fürdőt készíti elő. Senki sem hallja Nenét, és nem is látja senki. Apja mindig nyitva hagyja a könyves szobát. Ott van Nené kisszéke, arra szokott leülni esténként az íróasztalához, s nézi, hogyan dolgozik apukája. Öt lépés, hat, hét... Nené már az ajtóban van, már be is lökte, már be is lépett. De különös dolog! Az öreg könyv, mintha csak őt várta volna, ott volt a székén, a közepén kinyitva. Nené lépésenként közeledett hozzá, nagyon komoly arccal, mint amikor valaki a gondolataiba mélyed, s kezét hátul összekulcsolja. A világért nem nyúlt volna Nené a könyvhöz: csak látni akarja, semmi mást, csak látni. Apja azt mondta neki, ne nyúljon hozzá.

A könyvnek nincs szakáll! igaz, hogy sok szalag és könyvjelző nyúlik ki a lapjai közül, de az nem szakáll, hanem az óriás, aki bele van festve a könyvbe, az tényleg szakállas! S még hozzá fényes színekkel van befestve, zománcos színekkel, melyek úgy ragyognak, akár a karkötő, melyet apjától kapott. Ma már nem festik ilyenre a könyveket! Az óriás egy hegy csúcsán ül, a feje fölött felhőszerűen kavargó valami, csak egyetlen szeme van az orra fölött, hosszú inget visel, akár a pásztorok, zöld inget, olyan zöldet, mint a mező, s ezüst és arany csillagok vannak ráfestve; a szakáll! nagyon hosszú, olyan nagyon hosszú, hogy leér a hegy aljáig, s a szakáll minden egyes fürtjén egy-egy ember kapaszkodik fel úgy, ahogyan a kötélre szokott felkapaszkodni a trapézra igyekvő cirkuszi ember. Hát ezt nem lehet messziről nézni! Nenének le kell vennie a könyvet a székről. Milyen nehéz ez a csibész könyv! Most már tényleg jól láthat mindent. A könyv már a földön van.

Öt ember mászik felfelé: az egyik fehér ember, zubbonyt és csizmát visel, és ő is szakállas – nagyon tetszenek ennek a festőnek a szakállasok! a másik, mintha indián

lenne, igen, olyan indiánféle, tollkoronával, íjjal a hátán, a harmadik kínai, akár a szakács, de amolyan női ruhafélét visel, telis-tele virágokkal, a következő is a kínaira hasonlít, és csúcsos kalap van a fején, olyan, mint egy körte, a mellette levő pedig néger, igen szép néger, csak éppen nincs felöltözve – ez nincs rendjén, hogy nincs felöltözve! –, hát ezért nem akarta apa, hogy a könyvhöz nyúljon! Nem, ezt az oldalt nem nézi többet, nehogy apa megharagudják. Nagyon szép ez az öreg könyv! És Nené már csaknem hasal a könyvön, s mintha a szemével akarna szólni hozzá.

Majdnem elszakadt a lap! De nem, nem szakadt el. Csak a feléig szakadt be. Nené apukája nem lát jól. Ezt senki sem fogja látni. De jó ez a könyv! Sokkal jobb, sokkal, de sokkal, mint Noé bárkája. Itt a világ minden állata le van festve. És színekkel, mint az óriás! Igen, ez itt, ez a zsiráf, amint éppen a holdat eszi, ez az elefánt, az elefánt, ezzel a karosszékkal a hátán, amelyben gyerekek ülnek. Jaj, a kutyák, hogy szalad, hogy szalad ez a kutya! Gyere ide, kutya! Megverlek, kutya, mert nem akarsz idejönni! És Nené, persze, kiszakítja a lapot. És mit lát az én drágalátos Nené? A következő festmény a majmok világa. A könyv két oldala telis-tele van majmokkal: egy vörös majom játszik egy kis zöld majmocskával, egy szakállas, behemót majom beleharap egy irdatlan nagy majom farkába, amely úgy jár, akár egy ember, bottal a kezében, egy fekete majom egy sárgával játszik a fűben, és azok, azok ott a fákon, a majomgyerekek! De helyesek! Hogy játszanak! Úgy hintáznak a farkukon, mint a hintán! De jól, hű, de jól ugranak! Egy, kettő, három, öt, nyolc, tizenhat, negyvenkilenc majom, amint a farkán lóg! Belevetik magukat a folyóba! Belevetik magukat a folyóba! Odanézz! Mind oda ugranak! És Nené lelkesültségében mindkét lapot kitepi a könyvből. Ki hívja Nénét, ki hívja? Apukája, apukája, aki az ajtóból nézi.

Nené nem lát. Nené nem hall. Úgy látja, hogy apja nő, növekszik, egészen a mennyezetig ér, már nagyobb, mint a hegyi óriás, apukája valóságos hegy, amint fölébe magasodik. Nené hallgat, mélységesen hallgat, lehorgasztott fejjel, becsukott szemmel, leeresztett kezében a szakadt lapokkal. Apja pedig beszél hozzá: – Nené, nem megmondtam, hogy ne nyúlj ehhez a könyvhöz? Nené, nem tudod, hogy ez a könyv nem az enyém, és hogy sok pénzt ér, nagyon sokat? Nené, nem tudod, hogy egy évig kell ahhoz dolgoznom, hogy ezt a könyvet kifizethessem? – Nené fehéren, mint a papír, lehajtott fejjel állt föl a földről, és átölelte apja térdét. – Apukám – zokogta Nené –, drága apukám! Megharagítottam az én jó apukámat! Rossz kislány vagyok! Ha meghalok, most már nem mehetek a kék csillagra!

Az indián romok

Nem volna annál szebb és szomorúbb költemény, ha valakit versre ihletne az amerikai történelem. Nem lehet gyöngédség nélkül olvasni, s nem lehet másként nézni, mint levegőben lebegő virágokat és tollakat, azokat a jó, öreg, pergamenbe kötött köny-

veket, melyek az indiánok Amerikájáról beszélnek, városaikról, ünnepeikről, művészeteik értékéről és szokásaik finomságáról. Némelyik nép elszigetelten és egyszerűen élt, ahogyan a nemrég született népek, fiai nem öltözködtek cifrán, nem voltak különösebb szükségleteik, „s furcsa ábrákat festettek a folyóparti sziklákra, ahol az erdő a legmagányosabb, s ahol az ember többet gondol a világ csodáira. Mások idősebb népek voltak, s törzsekben éltek, nádból vagy vályogból készült falvakban, azt ették, ami vadat elejtettek, vagy halat kifogtak, s csatáztak a szomszédaikkal. Voltak azután már felnőtt népek, száznegyvenezer házas városokkal, aranyfostékkal ékesített palotákkal, ahol az utcákon és a tereken élénk kereskedelem folyt, s ahol márvány templomokban hódoltak isteneik roppant szobrai előtt. Műveik csak annyira hasonlítanak más népek műveire, amennyire egyik ember hasonlít a másikra. Ártatlanok, babonások és rettenetesek voltak. Megalkották kormányukat, vallásukat, művészetüket, háborújukat, építészetüket, iparukat, költészetüket. Minden, ami tőlük származik, érdekes, merész, új. Művészi érzékkel megáldott, intelligens és tiszta fajta volt. Mintha regényt olvasna az ember, amikor a mexikói navák és maják, a kolumbiai csibcsák, a venezuelai kumanagotok, a perui kecsuák, a bolíviai ajmarák, az uruguayi csarrúák, a chilei araukánok történeteit olvassa.

A kecál, Guatemala szép madara, ragyogó zöld színű, hosszú farktollú madár, mely belehal a fájdalomba, ha foglyul ejtik, vagy ha farktolla letörik vagy megsérül. Ez a madár úgy ragyog a fényben, ahogyan a kolibrik feje, melyek drágaköveknek vagy színt játszó ékszereknek látszanak, s az egyik oldalon topáznak, a másikon opálnak, a harmadikon ametisztnek tűnnek. És amikor Le Plongeon útleírásaiban Ara maja hercegnő szerelméről olvasunk, aki nem akarta szeretni Aak herceget, mert az Ara szerelméért megölte fivérét, Csaakot, amikor az indián Istilsocsitl leírásában elevenen látjuk magunk előtt Mexikó elegáns és gazdag királyi városait, Tenocstitlánt és Teszkokót, amikor Fuentes kapitány „Virágzó Emlékezés”-ében, Juarros „Króniká”-iban, Berlini Díaz dél Castillo konkvisztádor „Történetírása”-ban, vagy az angol Thomas Gage „Útleírásai”-ban úgy vonulnak el előttünk fehér ruhájukban, gyermekeiket kézen fogva, mintha tulajdon szemünkkel látnánk őket, verseket mondanak és épületeket emelnek az akkori városok emberei, Csicsén tudósai, Uxmal hatalmasságai, Tulán kereskedői, Tenocstitlán kézművesei, Csolula papjai, Utatián kedves tanítói és szelíd gyermekei, ez a kifinomult emberfajta, mely a napfényben élt, s nem zárta be kőházait; mikor ezeket a leírásokat olvassuk, mintha nem is holmi megsárgult könyvet olvasnánk, melyben az „s”-ek „f”-eknek látszanak, s a szavak cirkalmas mondatokat alkotnak, hanem egy kecál haldoklik a szemünk előtt, és sikolt egy utolsót, törött farktolla láttán. Képzeletünk segítségével olyan dolgokat is láthatunk, melyeket a szem nem láthat.

E régi könyveket olvasván, barátjukká válik az ember. Szó esik bennük hősökről, szentekről, szerelmesekről, költőkről és apostolokról. Írnak bennük az egyiptomiakénál nagyobb piramisokról, vadállatokot lebíró óriások hóstetteiről, az óriások és az emberek csatáiról, istenekről, akik a széllel szállnak, s népek magvait hintik a világra, királylányok elrablásáról, ami halálos harcot szított a népek között, mell-mell elleni, emberfölöttien bátor küzdelmekről, arról, miként védelmezték a romlott erkölcsű városokat az északi vidékekről érkező erős emberek ellen, meg cirkuszaik és templomaik, csatornáik és műhelyeik, bíróságaik és piacaik változatos, rokonszenves és tevékeny életéről. Vannak királyok, mint a csicsimék Neszavalpilji, akik megöletik fiaikat, mert azok vétettek a törvény ellen, amiként a római Brutus hagyta, hogy megöljék az ő fiát, vannak szónokok, akik sírva emelkednek szólásra, mint a tlaszkalték Sikoténkátl, aki úgy könyörgött népének, ne engedje be a spanyolt, amiként Démoszthenész emelkedett fel, s könyörgött a görögöknek, ne engedje be Filipposzt, vannak igazságos uralkodók, mint Neszavalkojotl, a csicsimékok nagy költője és

királya, aki akárcsak a héber Salamon, nagyszerű templomokat tud emelni a világ teremtőjének, s atyai lélekkel tud igazságot tenni az emberek között. Itt is feláldoznak szép fiatal leányokat az ég láthatatlan isteneinek, amiként Görögországban tették, ahol olykor olyan sok áldozatot hajtottak végre, hogy nem is kellett oltárt emelni az új szertartáshoz, mert az utolsó máglyahalál után olyan magas hamuhalom maradt, hogy arra tudták fektetni az áldozatokat a szertartás végrehajtói; itt is áldoztak férfiakat, ahogyan a héber Ábrahám tette, aki fatönkhöz kötözte fiát, Izsákot, hogy tulajdon kezével ölje meg, mert úgy érezte, égi hangok biztatják arra, hogy kését fia testébe vágja s ezzel a vérrel elégítse ki istenét; voltak tömeges áldozatok, amiként a Plaza Mayoron, a püspökök és a király előtt, amikor a spanyol Inkvizíció elevenen égette meg az embereket, bőséggel pazarolva a tűzifát, látványos körmenetek kíséretében, s a madridi hölgyek erkélyeikről szemlélték a máglyahalált. A babona és a tudatlanság mindenütt barbárokká teszi az embereket. S az indiánokról e tekintetben a valóságnál sokkal több rosszat mondtak a győztes spanyolok, akik eltúlozták s fantáziájukkal színezték ki a legyőzött fajta hibáit, hogy a világ szemében igazságosnak és helyesnek tűnjék fel a kegyetlenség, mellyel bántak vele. Együtt kell elolvasni, mit mond az indiánok emberáldozatairól Bernal Díaz spanyol katona, s mit mond Bartolomé de las Casas szerzetes. E nevet úgy kell szívünkbe vésnünk, akár egy fivér nevét. Bartolomé de las Casas csúnya és sovány, zavaros és kapkodó beszédű, nagy orrú ember volt, de szemeinek tiszta tűzében emelkedett lélek ragyogott.

Ma Mexikóról fogunk beszélni, mert a képek Mexikóból valók. Mexikót először a vad toltékok népesítették be, akik hosszú nádakra tűzött jelvényeikkel követték a kerek aranydíszekkel ékesített jelvényt hordozó kapitányt. A toltékok később elpuhultak, s északról állatbőrökbe öltözött, barbár csicsimékok zúdultak rájuk rettenetes erővel, akik azután megtelepedtek az országban, és bölcs királyok uralkodtak rajtuk. A körülöttük élő szabad népek később egyesültek, élükön a ravasz aztékokkal, s megdöntötték a csicsimékok uralmát, akik most már könnyelműen éltek, s rossz szenvedélyeknek hódoltak. Az aztékok kereskedőkként kormányoztak, vagyont halmoztak fel, s elnyomták az országot, amikor pedig megérkezett Cortés a spanyolokkal, legyőzte az aztékokat a százezer indián harcos segítségével, akik hozzá csatlakoztak, miközben végighaladt az elnyomott népek között.

A spanyolok tűzfegyverei és vas vértete nem rémíztette meg az indián hősöket, a fanatikus nép azonban – mely azt hitte, hogy ezek Kecálkoátl isten katonái, aki a papok jövendölése szerint visszatér majd az égből, hogy felszabadítsa őket a zsarnokság alól – már nem akart engedelmeskedni hőseinek. Cortésnak tudomása volt az indiánok közti ellenségeskedésről, egymás ellen uszította hát a féltékenyeket, elszakította a vezéreket megfélemlített népeiktől, ajándékokkal nyerte meg, vagy fenyegetésekkel gyűrte le a gyengéket, bebörtönözte vagy meggyilkolta a bölcseket és a bátrakat, a papok pedig, akik a katonák után érkeztek Spanyolországból, földig rombolták az indián isten templomát, s fölébe helyezték az ő istenüket.

S milyen gyönyörű volt Tenocstitlán, az aztékok fővárosa, amikor Cortés Mexikóba érkezett! Az egész nap olyan volt, mintha mindig reggel volna, s mintha mindig ünnepet ült volna a város. Némelyik utca vízi út volt, mások földutak, sok tágas tér volt, a városon kívül pedig nagy fasort ültettek. A csatornákon olyan sebesen és ügyesen siklottak a kenuk, mintha csak értelmes lények volnának, s néha oly sok volt belőlük, hogy úgy lehetett végigmenni rajtuk, mintha szárazföldön járna az ember. Egyiken gyümölcsöket szállítottak, a másikon virágokat, más kenukon korsókat és csészéket, s egyéb fazekasmunkákat. A piactereken csak úgy nyüzsgött a nép, az emberek szívélyesen köszöntötték egymást egyik árustól a másikig mentek, dicsőítették vagy éppenséggel csepülték a királyt, kíváncsiskodtak és árulták a portékájukat. A házak vályogból, vagyis kiegészetlen téglából épültek, vagy mészkőből, ha gazdag volt a

tulajdonos. S öt teraszos piramisán emelkedett a város fölé, a lábánál levő negyven kisebb templommal, Vicilopocstli hatalmas, ébenfából és jáspisból, báránnyelű márványból s illatos cédrusból épült temploma, és sohasem hunytak ki a csúcsán hatszáz parázstartójának szent lángjai. Odalent, az utcákon, jöttek-mentek az emberek, rövid, ujjatlan, fehér vagy színes, vagy fehér és hímezett rövid tunikáikban meg a fűzős szandálhoz hasonlatos bő cipőjükben. Az egyik sarokból gyerekcsapat fordult ki; a gyerekek gyümölcsök magvait lődözték ki fűvócsóval, vagy ütemesen fújták agyagsípjaikat, útban az iskola felé, ahol kézműves mesterségeket tanultak, meg táncot és éneket, lándzsavetési és íjlövészeti gyakorlataikkal egyetemben, s voltak a vetésnek és a növénytermesztésnek szentelt óráik is, mert minden embernek meg kell tanulnia a mezei munkát, tulajdon kezével kell készítenie a tárgyakat, s meg kell védenie magát. Egy nagy úr haladt el, tolldíszes, hosszú köpenyben, oldalán titkárával, aki egy imént kifestett könyvet hajtogatott szét előtte, belső oldalán az összes alakokkal és jellel, hogy a könyvet bezárván, a hajtogatott oldalakon levő írás ne kerüljön kívülre. A nagyúr mögött három harcos jött, fejükön fából készült sisakkal; az egyiknek a sisakja kígyófej alakú volt, a másikké farkasfej alakú, a harmadikké ocelotfej alakú, kívül pedig az állat bőre borította a sisakot, ám azt olyan módon viselték a fejükön, hogy fülük fölött lássák a három csík, ami akkoriban a bátorság jele volt. Egy szolga nagy nádkalickában aransárga madarat vitt a király madárháza számára, melyben tömérdek madár élt, a kertjeinek labirintusaiban eldugott márvány halastavakban pedig sok ezüstös és kárminvörös hal úszkált. Egy másik ember rikoltozva igyekezett utat nyitni a követeknek, akik a bal karjukra kötözött jelvényel, és a föld felé szegezett íjjal jöttek foglyokat kérni az adófizető törzsektől. Házának kapujában egy ács énekelt, s igen nagy ügyességgel javított egy sasmadár formájú széket, melynek szarvasbőr üléséről leesett az arany- és selyemdíszítés. Mások festett bőröket cipeltek, s minden ajtóban megálltak, hátha megveszik tőlük a vöröset vagy a kéket, melyeket akkoriban úgy tettek fel a falra dísznek, ahogyan ma a képeket. Jött az özvegyasszony, a piacról hazatérőben, háta mögött a szolgálóval, akinek el sem fért a kezében a töméntelen csolulai és guatemalai korsó, melyet vásároltak, a zöld obszidián kés – vékony, akár egy papírlap –, a polírozott kőből készült tükör, melyben még lágyabbnak tetszett az arc, mint az üvegben, az igen sűrű szövésű ruhaanyag, mely soha nem fakult meg, az ezüsből és aranyból készült hal, melynek mintha minden egyes pikkelye külön-külön állt volna, a zománcozott réz papagáj, melynek mozgott a csőre, s mozogtak a szárnyai. Vagy megálltak az utcán az emberek, hogy nézzék az imént egybekelt ifjú párt: a völegény tunikája hozzá van varrva a menyasszonyéhoz, mintegy hirdelve, hogy holtukig együtt lesznek ezen a világon, mögöttük egy kisgyerek szaladt, játékkocsiját húzva maga után. Mások csoportokba verődve hallgatták az utazót, aki elmesélte, mi mindent látott a zapotékok földjének v;iiil vidékein, ahol más király parancsol a templomokban, s más .1 királyi palotában, s ez előbbi sohasem jár gyalogszerrel, hanem a papok viszik a vállukon, úgy hallgatja a nép könyörgését, mely a maga részéről egyaránt esedezik annak a kegyeiért, aki az égből igazgatja a világot, s esedezik a palota királyaihoz, meg azokhoz a más királyokhoz is, akik a papok vállán utaznak. Mások, a szomszédos csoportban, arról beszéltek, milyen szép szónoklatot tartott a pap az előző nap eltemetett harcos történetéről, s hogy milyen pompás volt a temetés, a győztes csaták emlékét hirdető zászlóval, meg a szolgálk sorával, akik nyolc különböző fémből készült tálcán hozták elő az elhunyt harcos kedvenc ételeit. Az utcai beszélgetésekbe belevegyült az udvarokon levő fák lombjainak susogása, meg a reszelők és kalapácsok zaja. Ebből az egész nagy birodalomból alig maradt a múzeumban egynéhány aranypohár, pár járom formájú csiszolt obszidián kő, s egy-két finommívú gyűrű! Tenocstitlán nincs többé. Nincs többé Tula sem, a nagy vásárváros. Nincs többé Teszkoko sem, a paloták városa. A mai indiánok a romok előtt elhaladván,

lehorgasztják fejüket, mozgatják ajkukat, mintha mondanának valamit, s míg a romok el nem maradnak a hátuk mögött, nem teszik fel a kalapjukat. Mexikónak ezen az oldalán, ahol mindeme, egyazon nyelvet beszélő, s egy családból való népek éltek, akik a Csendes-óceán partjának egész középső részén, a navák lakta vidéken megszerezték a hatalmat, a hódítás után egyetlenegy város sem, egyetlenegy templom sem maradt épen.

Csolulából, a templomok Csolulájából, mely annyira ámulatba ejtette Cortést, nem maradt egyéb, csak a Kheopsz fáraó híres piramisánál kétszerte nagyobb, négy teraszos piramis omladék. Socsikálkóban, az alagutakkal és boltozatokkal teli magaslat csúcsán egyedül a gránitból kivésett templomi áll csak, melynek irdatlan kőtömbjei oly szorosan illeszkednek össze, hogy nem is látszik az illesztés helye, s melynek köve olyan kemény, hogy nem tudni, miféle szerszámmal vághatták el, s azt sem, miféle gépezettel vihették fel oda a magasba. Centiában, a felforgatott földből ősi erődítmények tűntek elő. A francia Charnay nemrég ásott ki Tulában egy huszonnégy szobás házat, tizenöt szép és szeszélyes ívű lépcsősorral, melyek, mint mondja, „magukkal ragadóan érdekesek”. A Quemadán az Épületek Dombját az erődítmény bástyáinak és bástyaszegélyeinek romjai, a kolosszális porfír oszlopok darabjai borítják. Mitla volta zapotékok városa: Mitlában még ma is teljes szépségében láthatók a palota falai, ahol a herceg, akit mindig vállukon hordoztak, hírül adta a királynak, mit parancsol a mennyekből Pitao-Kozaana, az Isten, aki önmagát megteremtette. Talapzat és oszlopfő nélküli, faragott gerendaoszlopok tartották a tetőt, melyek mind a mai napig nem omlottak össze, s melyek abban a magányos környezetben még a Mitla dúslombú völgyét körülvevő hegyeknél is felségesebbeknek tűnnek. A fa magasságú gyomok közül emelkednek ki azok a gyönyörű, a legfinomabb meandervonalakkal és rajzokkal díszített falak, melyeken egyetlen görbület sincs, csupa egyenes vonalból és szögből vannak megszerkesztve, nagy eleganciával és méltósággal.

Mexikó legszebb romjai mégsem itt vannak, hanem ott, ahol a maják éltek, akik harcos és igen nagyhatalmú nép voltak, s a tengerparti népek követői mindig tisztelgő hódolattal járultak elébük. Az oaxakai maják híres városa Palenque, melynek erős falú palotáját hegyes fejű, előreugró ajkú, igen díszesen öltözött, tollfejékes figurákat ábrázoló, faragott kövek borítják. Grandiózus a palota bejárata a maga tizennégy kapujával, s az ajtók között elhelyezett kőóriásokkal. Belül is, kívül is vörös, kék, fekete és fehér színű stukkó borítja a falakat. A palota belsejében van az oszlopokkal körülvett udvar. S van egy Keresztes templom is, melyet azért neveznek így, mert az egyik kövön két papnak látszó figura áll egy velük egy magas keresztforma mellett, csakhogy ez nem keresztény kereszt, hanem olyan, mint Buddha vallásáé, melynek szintén van keresztje. Ám még Palenque sem hasonlítható a yucatáni maják épületeinek romjaihoz, melyek még különösebbek és még szebbek.

Yucatanban volt azoknak a maja hercegeknek a birodalma, akiknek kiálló arccsontja volt, a homlokuk pedig olyan, mint a mai fehér emberé. Yucatanban vannak Sajil romjai, háromemeletes, tíz könyök széles lépcsőjű Nagy Házával. Ott van Labná, azzal a különös épülettel, melynek tetőpereme kőkoponyák sorából áll, meg az a másik rom, melyen két emberi alak egy nagy gömböt cipel, egyik állva, a másik térdepelve. Yucatanban van Izamal, ahol az Óriási Arcot, a két könyöknyi, vagy még annál is nagyobb kőarcot találták. És ott van Kabah is, Kabah, mely egy fölül beomlott boltívet őriz, s elbűvöli a szemlélőt kecses vonalával és nemességével. Az amerikai Stephens, a bourbourgi Basseur, Charnay és Le Plongeon meg bátor felesége, s a francia Nadaillac könyvei azonban mind Uxmal és Csicsén-Itzá városait dicsőítik, a festett paloták, a csipkésen megmunkált házak, a mélységes mély kutak és a nagyszerű kolostorok városait. Uxmal mintegy két mérföldnyire van Méridától, a mai várostól, mely szép henekén mezejéről nevezetes, meg arról, hogy szívélyes lakosai testvérekként fogadják

az idegeneket. Uxmalban sok nevezetes rom található, s mind, akárcsak egész Mexikóban, a piramisok csúcsán áll, mintha egyedül csak a legértékesebb épületek maradtak volna talpon, amikor a könnyebb munkával készült házak a földre omlottak. A legnevezetesebb ház az, amelyet a könyvekben a Kormányzó Házának neveznek, ez a nyers kőből épült, több mint száz könyök hosszú homlokzatú és tizenhárom könyök széles ház, igen gazdagon faragott fakerettel körülvett kapukkal. Egy másik házat a Teknősök Háza-nak neveznek, s való igaz, hogy igen érdekes, mert a kő palánkkerítést imitál, olykor-olykor kidomborodó teknősbéka alakkal. Az Apácák Háza csakugyan igen szép: nem is egy ház, hanem négy, s a piramis tetején helyezkedik el. A Kígyó Háza azért kapta ezt a nevet, mert kívül egy hatalmas kígyót véstek a kőbe, mely körös körül fogja az egész házat; a másik épület a fal tetejéhez közel, bálványfejekből készült koronát visel, ám valahány bálvány van, mind más és más, arcuk igen kifejező, s valódi művészettel vannak csoportokba rendezve, holott úgy tetszik, mintha csak véletlenül kerültek volna oda; egy másik épületnek még megvan négy tornya az egykori tizenhétből, amelyeknek úgy látszanak a kezdeményei a tetőnél, akár egy szuvas fog külseje. S Uxmalban van még a Jós tarkabarka Háza is, meg a Törpe Háza, ez az olyan apró, s olyan szépen kifaragott építmény, hogy a kínai dobozkákra emlékeztet, azokra, melyeknek fájába alakok százait faragják bele, s olyan kecses, hogy egy utazó „a művészet és az elegancia remekművé”-nek nevezi, egy másik pedig megjegyzi, hogy „a Törpe Háza valóságos kis ékszer”.

Csicsén-Itzá városának egésze olyan, akár a Törpe Háza. Olyan, akár egy kőből való könyv. Szakadt könyv, földre hullott lapokkal, melyek belevesznek a hegyi bozótba, sárfoltosak és rongyosak. A földön hever az ötszáz oszlop; a szobrok fej nélkül, a félig ledőlt falak tövében, az utcákat belepí az évszázados fű. Hanem abban, ami talpon maradt, ami csak látható és érinthető, semmi sincs, amin ne volna egy szép ívelésű, finom festmény, vagy egy nemes, egyenes orrú és hosszú szakállú szobor. A falfestményeken a két bolond fivér háborújának híres története látható, akik a szép Ara hercegnő kezéért vetekedtek; papok vonulnak fel a képeken, meg harcosok, figyelő szemű, értő tekintetű állatok, kétorrú hajók, fekete szakállú férfiak, göndör hajú négerék, s a kontúrok olyan élesek, a szín olyan friss és ragyogó, mintha még mindig vér folyna a művészek ereiben, akik hieroglifákban és festményekben jegyezték le ama nép történetét, mely egész Közép-Amerika partjai mentén és folyóin útnak indította hajóit, s a Csendes-óceánon át Ázsiáig, az Atlanti-óceánon pedig Afrikáig jutott. Van egy kő, melyen egy álló emberalak villámot küld félig nyitott ajkai közül, egy ülő férfinak. Vannak csoportok és jelképek, melyek mintha egy olyan nyelven, amit nem lehet elolvasni Landa püspök tökéletlen ábécéjével, mesélné el annak a népnek a titkait, mely fölépítette a Cirkuszt, a Kastélyt, az Apácák Palotáját, a Csigát, az áldozatok kútját, azzal a fehér kőszerű anyaggal, ami talán ama szép szüzek testének megkövesedett hamvaiból állt össze, akik mosolyogva és dalolva haltak meg istenük előtti áldozat gyanánt, amiképpen a héber isten előtt feláldoztattak Rómában a keresztény szüzek, s amiképpen az egyiptomi istenért meghalt, virágkoronával a fején, egész népével a háta mögött, a Nílus folyó vizébe ölt legszebb szüzeleány. Ki faragta ki, akár a csipkét, Csicsén-Itza szobrait? Hová tűnt, hová, az erős és kecses nép, amely megalkotta a Csiga kerek Házát, a Törpe faragott Házikóját, az Apácák Palotájának óriási kígyóját Uxmalban? Milyen gyönyörű regény Amerika története!

Az elvarázsolt garnélarák

(A francia Laboulaye tündérmeséje)

Messze, a Balti-tenger mentén, Oroszország egy kis falujában éldéglált a szegény Loppi, egy roskatag viskóban, s nem volt más társa, csak a fejszéje, meg a felesége. A fejsze még csak hagyján, hanem az asszonyt úgy hívták, Mászíkász, ami annyit tesz: „savanyú eper”. És savanyú is volt ez a Mászíkász csakugyan, akár a vadeper. Micsoda név: Mászíkász! Amikor a kedvére tettek vagy amikor nem ellenkeztek vele, akkor persze nem haragudott, ám ha valami szeszélyét nem teljesítették, jobban tette az ember, ha bemenekült az erdő sűrűjébe, csak hogy ne hallja. Reggeltől estig némán tett-vett, s csak magában dúlt-fült, mialatt Loppi az erdőt járta fejszével, s vágta, csak vágta a fákat, hogy megkeresse a mindennapi betevő falatot; amikor azután Loppi beállított, vége-hossza nem volt a szidalmaknak, estétől reggelig. Merthogy igen szegények voltak, s amelyik ember nem jó, azt a szegénység mogorvává teszi. Való igaz, Loppi háza nagyon szegény volt: a pókok nem szóttek pókhálókat a sarkokban, mert ott még légy sem akadt, amit elkaphattak volna, s két betévedt patkány is éhen veszett.

Egy nap Mászíkász még a szokásosnál is házsártosabb volt, s a favágó sóhajtva hagyta el a házat, üres tarisznyájával a vállán, a tarisznyával, melybe a kenyérvéget, a káposztát vagy a pár szem krumplit dobta bele, amit alamizsnaként adtak neki. Kora reggel volt, s egy tavacska mellett elhaladva, a nedves fűben valami furcsa, feketés színű, sokszájú állatfélét vett észre, ami vagy döglött volt, vagy aludt. Jó nagy volt, az már igaz: egy hatalmas garnélarák. – Be a zsákba a rákkal! Ez a vacsora majd észére téríti az éhkoppot nyelő Mászíkászt, hiszen amikor éhes valaki, maga sem tudja, mit beszél. – És bedobta a rákot a zsákba.

De mi lelte Loppit, hogy hirtelen hátraugrik, elsápad, s a szakálla megrepeg? A zsák mélyéből szívzaggatóan bánatos hang szólalt meg, a garnélarák beszélt hozzá:

– Megállj, barátom, megállj, eressz el engem! Én vagyok a legeslegöregebb a garnélarákok közül: több, mint száz esztendőt éltem már. Mit kezdesz majd ezzel a kemény páncéllal? Légy jó hozzám, hiszen te is elvárod, hogy jók legyenek hozzád.

– Bocsáss meg, rákocska, én szívesen utadra engednék, de a feleségem várja a vacsoráját, s ha megmondom neki, hogy rátaláltam a világ legnagyobb rákjára és eleresztettem, ma este megtudom, milyen hangot ad a seprűnyél, ha az asszony eltöri az ember hátán.

– És miért kell megmondanod az asszonyodnak?

– Jaj, rákocska! Azért mondom ezt, mert nem ismered Mászíkászt. Mászíkász csudás teremtes, aki az embert az orránál fogva vezeti, s az ember nem tehet egyebet, mint hogy hagyja.

Mászíkász szőröstül-,bőröstül kifordít, s mindent, de mindent kised belőlem, ami csak a szívem mélyén van. Mászíkász sokat tud.

– Hát ide figyelj, te favágó, én nem vagyok ám rák, ha annak látszom is, hanem nagy hatalmú varázslónő, s ha rám hallgatsz, elégedett lesz a feleséged, ha viszont nem

hallgatsz rám, életed végéig bánni fogod.

– Tedd csak elégedetté Mászíkászt, s én örömet elengedlek, mert ok nélkül senkinek sem szeretek fájdalmat okozni.

– Mondd meg, melyik halat szereti a legjobban a feleséged.

– Hát, amilyen van, rák asszonyosság, mert a szegények nem válogatnak; csak annyit tégy meg, hogy ne térjek haza üres tarisznyával!

– Akkor tegyél le a fűbe, merítsd meg a tarisznyádat a tavacskában, és mondd: „Halak, a tarisznyába!”

S annyi hal úszott be a tarisznyába, hogy az csaknem kicsúszott Loppi kezéből. Loppi keze remegett a csodálkozástól.

– Látod, favágó – mondta a rák –, nem vagyok hálátlan. Gyere el ide minden reggel, s amint azt mondom: „A tarisznyába, halak!”, teli lesz a tarisznyád vörös halakkal, ezüst színű halakkal, sárga halakkal. S ha még valamit akarsz, gyere ide és mondd nekem:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

én pedig kijövök, és meglátom, miben lehetek a segítségedre. De figyelj csak, legyen eszed, el ne mondd a feleségednek, mi történt ma!

– Megpróbálom, varázsló asszonyosság, megpróbálom – mondta a favágó, azzal nagy gondosan letette a fűbe a csodatevő rákot, amely egy ugrással a vízben termett.

Röpült Loppi hazafelé, akár a tollpihe. A tarisznya nem húzta a vállát, hanem azért mielőtt az ajtóhoz ért volna, letette a földre, mert már nem bírta magával a kíváncsiságtól. A halak meg csak úgy ugráltak kifelé, először egy mintegy könyöknyi nagyságú csuka, utána egy ponty, ragyogó, akár az arany, majd két pisztráng, s tömérdek sügér. Mászíkász megölelte Loppit, majd újra megölelte, s ezt mondta neki: „Én kedves favágóm!”

– Látod, látod, Loppi, azért történt így, mert hallgattál az asszonyodra, és korán elindultál szerencsét próbálni. Eridj a kertbe, na, menj már, hozzál egy pár fokhagymát, meg vereshagymát, és szedjél egy pár gombát is, eridj, eridj a hegyre, kedves favágóm, olyan levest csinállok neked, amelyet még a király sem eszik. A pontyot pedig megsütjük, még egy városi tanácsos sem fog jobban megebédelni, mint mi.

És igaz, ami igaz, nagyon jó volt az ebéd, mert Mászíkász mindenben Loppi kedvére tett, Loppi pedig visszagondolt azokra az időkre, amikor megismerte, amikor olyan volt, akár a fésző rózsza, s nem beszélt neki a félelméről. Másnap azonban Mászíkász már korántsem volt annyira elragadtatva a halakkal teli tarisznyától. A rákövetkező napon pedig morgolódni kezdett magában. Szombaton Loppira öltötte a nyelvét, amint meglátta, hogy jön. És vasárnap rátámadt a tarisznyával a vállán hazatérő Loppira.

– Rossz férj, rossz ember, rossz társ! A sírba viszel ezzel a hallal! Ha csak meglátom a tarisznyádat, már kilel a hideg!

– Llát mit akarsz, mit hozzak? – kérdezte a szegény Loppi.

– Amit minden becsületes favágó felesége eszik: egy jó levest és egy darab szalonnát.

– Hátha – gondolta Loppi hátha megteszi nekem ezt a szívességet a varázslónő.

És másnap kora reggel kiment a tavacskához, s elkiáltotta magát:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

mire megmozdult a víz felszíne, s egy fekete száj bújt ki, majd egy újabb száj, utána pedig a fej, a nagy, ragyogó szempárral.

– Mit kér a favágó?

– Magamnak semmit, semmit se kérek magamnak, rákocska, mit is kérnék én? Hanem a feleségem ráunt a halra, és most levest meg egy darab szalonnát akar.

– Megkapja az asszonyod, amit akar – felelte a rák. – Amikor ma este asztalhoz ülsz, kopogtasd meg az asztalt háromszor a kisujjaddal, s mondd mindegyik kopogtatásnál: „Leves, jelenj meg! Jelenj meg, szalonna!” És meglátod, hogy megjelenik. De vigyázz, favágó, mert ha a te feleséged egyszer elkezd kérni, annak nem lesz vége soha!

– Megpróbálom, varázsló asszony, megpróbálom – mondta Loppi, és nagyot sóhajtott.

Mint egy mókus, mint egy galamb, mint egy bárány, olyan volt másnap az asztalnál Mászíkász, aki kétszer is vett a levesből, s háromszor a szalonnából, azután pedig átölelte Loppit, és úgy szólította: „Szívem Loppija.”

Pontosan rá egy hétre azonban, alighogy meglátta az asztalon a szalonnát meg a levest, vérvörös lett a dühtől, s öklét rázva kiabált Loppira.

– Meddig fogsz még engem gyötörni, te rossz férj, rossz társ, rossz ember? Egy ilyen asszony, mint én, örökösen csak húslevesen meg szalonnán éljen?

– De hát mit akarsz, kedvesem, mit akarsz?

– Tisztességes ebédet akarok, te rossz férj: sült libát és süteményt ráadásnak.

Loppi egy szemhunyást sem aludt egész éjszaka, egyre csak a hajnalra gondolt, meg Mászíkász fölemelt öklére: mintha a két ökke egy-egy liba lett volna. Amikor pedig megpirkadt, úgy vonszolta oda magát a tavacskához, akár egy haldokló. S olyan szomorú, vékony hangocskán szólalt meg, mint a cérnaszál:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

– Mit kér a favágó?

– Magamnak semmit, mit is kérnék én? Hanem a feleségem ráunt a szalonnára meg a levesre. Én nem, én nem unok rá, varázsló asszony. De a feleségem ráunt, és valami könnyebbet akar, sült libácskát, süteményeket.

– Eridj csak haza, favágó, és máskor nem kell eljőnnöd, ha a feleséged más ebédet akar, elég ha az asztaltól kéred, én majd megparancsolom az asztalnak, hogy szolgálja fel neki.

Loppi egyetlen ugrással otthon termett, útközben pedig kacagott, s a levegőbe hajigálta a kalapját. Terített asztal várta, amikor megérkezett, tányérokkal, vaskanalakkal és három ágú villákkal meg egy ónkancsóval, s ott volt rajta a liba, krumplival, meg egy szilvapuding. Még egy üveg ánizslikőr is állt az asztalon, szalmafonatú demizsonban.

Mászíkász azonban tűnődő arcot vágott. Ki adta mindezt Loppinak? Tudni akarta. – Mondd meg, Loppi! – Loppi pedig megmondta, amikor az ánizslikőrből már csak a szalmafonatú üveg maradt, és Mászíkász édesebb volt, mint az ánizs. Az asszony azonban megígérte, hogy nem mondja el senkinek, amúgy sem akadt egyetlen

szomszédasszony sem, tizenkét mérföldnyi körzetben.

Néhány nap múlva, egy délután, amikor Mászíkász édes volt, mint a méz, sok mindent mesélt Loppinak, s így végezte be a beszédét:

– De Loppi, kedvesem, te már nem is törödsz a te asszonykáddal: enni az igaz, hogy jobban eszik, mint a királynő, de a te asszonykád rongyokban jár, Loppi, akár egy koldus felesége. Eredj, Loppi, eredj, a varázslónő nem fogja zokon venni, hogy szépen akarod öltöztetni a te asszonykádát.

Loppinak úgy tetszett, hogy Mászíkásznak nagyon is igaza van, s nincs rendjén, hogy a dúsan megrakott asztal mellett ilyen szegényes öltözékben ül. A hangja azonban sehogyan sem akart engedelmeskedni neki, amikor kora reggel szólította az elvarázsolt rákot:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

A rák most egészen kimászott a vízből.

– Mit kér a favágó?

– Magamnak semmit, mit is kérnék én? Hanem a feleségem szomorkodik, varázsló asszony, mert olyan rosszul öltözött, és szeretné, ha nagyságod hatalmat adna nekem, hogy úriasszonyhoz illő ruhában járathassam.

A rák elnevette magát, jó ideig nevetett, majd azt mondta Loppinak:

– Térj haza, favágó, a feleséged megkapja, amit kíván.

– Ó, rák uraság! Ó, varázsló asszonyság! Hadd csókoljam meg a bal lábacskaját, azt, amelyik a szív oldalán van! Hadd csókoljam meg!

És elment, egy dalt dalolva, melyet egy rózsza körül köröző aranyszínű madártól hallott, amikor pedig belépett a házába, egy szép hölgyet pillantott meg, s a földre hajolva köszöntötte, mire az úrhölgy elnevette magát, mert Mászíkász volt az, az ő szépséges Mászíkásza, akinek szépsége napként ragyogott. És kézen fogták egymást, körtáncot jártak, ugrándoztak.

Alig néhány nap telt el, s Mászíkász sápadni kezdett, mint aki álmatlanságban szenved, a szeme pedig vörös volt, mintha kisírta volna. – Mondd csak, Loppi – fordult a férjéhez egy délután, csipkés zsebkendőjét szorongatva –, minek is van ilyen jó ruhám, ha még egy tükröm sincs, hogy megnézzem magam, se egy szomszédasszonyom, aki meglátogathatna, sem szebb házam, mint ez a viskó? Loppi, mond meg a varázslónőnek, hogy ez így nem megy! – És sírt, zokogott Mászíkász, és kivörösödött szemét törölgette csipkés zsebkendőjével. – Mondd meg, Loppi, a varázslónőnek, hogy adjon nekem egy szép kastélyt, és nem kérek tőle semmi mást.

– Megbolondultál, Mászíkász? Ne feszítsd tovább a húrt, mert elszakad! Érd be azzal, asszony, amid van, mert ha nem, a varázslónő megbüntet a nagyravágyásodért!

– Tutyimutyi alak maradsz te Loppi, amíg csak élsz! Aki fél beszélni, annak felkopik az álla! Beszélj a varázslónővel úgy, ahogy az egy férfihoz illik! Beszélj csak vele, lesz, ami lesz, én vállalom!

És a szegény Loppi visszatért a tavacskához, de mintha ólomlábakon járt volna. Egész testében remegett. Mi lesz, ha a rák elunja, hogy ennyi mindent kér tőle, és visszaveszi, amit csak adott? Másrészről, Mászíkász szálanként tépi ki a haját, ha a kastély nélkül tér vissza. Nagyon halkán hívta:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

– Mit kér a favágó? – kérdezte a rák, miközben lassacskán kimászott a vízből.

– Magamnak semmit, mi egyebet is kérhetnék? Hanem a feleségem elégedetlen és halálra gyötör engem, varázsló asszony, azzal a sok kívánságával.

– És mit kér ez az asszony, aki már sosem hagyja abba a kéréselést?

– Hát egy házat, varázsló asszony, egy kastélyocskát, egy kastélyt. A kastély hercegnője akar lenni, s többé nem kér semmi mást.

– Favágó – felelte a rák olyan hangon, amelyet Loppi nem ismert megkapja a feleséged, amit kíván – azzal hirtelen eltűnt a vízben.

Loppinak nagy fáradságába került, míg hazatért, mert az egész vidék megváltozott, cserjések helyett nyájakat talált, meg szép, zöldellő vetést, s középuitt egy igen cifra ház állt, virágoskerttel. Ezustruhás hercegnő vonult le a lépcsőn, hogy fogadja őt a kertkapuban. A hercegnő a kezét nyújtotta. Mászikász volt. – Most, Loppi, most már igazán boldog vagyok. Nagyon jó ember vagy, Loppi. A varázslónő is nagyon jó. – És Loppi sírva fakadt örömeiben.

Mászikász hatalmának teljes pompája közepette élt. Bárók és bárónők vetekedtek a kegyért, hogy meglátogathassák, a kormányzó egyetlen rendeletet sem bocsátott ki a megkérdezése nélkül, nem volt az országban senki, akinek fényesebb kastélya, több arannyal ékes hintói vagy kényesebb lovai lettek volna. A tehenei angolok voltak, a kutyái bernáthegyiek, a tyúkjai guineaiak, a fácánjai teherániak, a kecskéi svájciak. Mi hiányzott Mászikásznak, hogy mindig olyan búbánatos volt? Megmondta Loppinak, miközben vállára hajtotta a fejét. Mászikász ennél többet akart. Királynő akart lenni Mászikász: – Nem látod, hogy én királynőnek születtem? Nem látod, édes Loppim, hogy végül te magad is mindig igazat adsz nekem, még ha makacsabb vagy is az öszvérnél? Nem tudok tovább várni, Loppi. Mondd meg a varázslónőnek, hogy királynő akarok lenni!

Loppi nem akart király lenni. Jól reggelizett, még jobban ebédelt, minek venné nyakába a nyűgöt, hogy parancsolgasson az embereknek? Csakhogy amikor Mászikász azt mondta, akarom, akkor nem volt mit tenni, el kellett menni a tavacskához. El is ment a tavacskához pirkadatkor, a verejtékét törölgetve, miközben a vér majd megdermedt az ereiben. Odaért. Szólította a rákot:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

Látta, amint a két fekete száj kibukkan a vízből. Hallotta, hogy a szájak azt kérdik tőle – mit kér a favágó? –, de nem volt annyi ereje, hogy átadja az üzenetet. Végül azt hebegte:

– Magamnak semmit, mit is kérhetnék? Hanem a feleségem ráunt a hercegnőségre.

– És mi akar most lenni a favágó felesége?

– Jaj, varázsló asszony! Királynő akar lenni.

– Egyenest királynő? Megmentetted az életemet, megkapja hát a feleséged, amit kíván. Köszöntelek, királynő férje!

S mire Loppi hazatért, a kastély már palota volt, Mászikásznak pedig már a fején volt a korona. A selyemharisnyás és cifra kabátos lakájok, apródok, kamarások, mind Mászikász királynő nyomában lépkedtek, s vitték az uszályát.

Loppi pedig elégedetten ebédelt meg, s itta ki metszett poharából legfinomabb ánizslikőrét, mert bizonyos volt benne, hogy Mászikásznak most már mindene megvan, amije csak lehet. S két hónapon át folyvást csak fácánmellet evett, illatos borokat ivott,

és a kertben sétálgatott hermelinprémes palástjában meg tollas kalpagjában, mígnem egy szép napon megjelent előtte egy topázgombos, karmazsinvörös kabátkát viselő kamarás, és közölte vele, hogy az arany trónusán ülő királynő látni óhajtja.

– Ráuntam a királynóségre, Loppi. Ráuntam, hogy ez a tömérdek ember folyton csak hazudozik meg hízeleg nekem. Szabad embereket akarok kormányozni. Menj el még utolszor a varázslónőhöz! Menj, mondd el neki, mit akarok!

– Dehát mit akarsz, te szerencsétlen? Az égben akarsz uralkodni, ahol a napok és a csillagok vannak, a világ úrnője akarsz lenni?

– Azt mondtam, menj el, és mondd meg a varázslónőnek, hogy az égben akarok uralkodni, és a világ úrnője akarok lenni!

– Én pedig azt mondom, nem kérek a varázslónőtől ilyen örültséget.

– A királynőd vagyok, Loppi, s vagy elmégy a varázslónőhöz, vagy lenyakasztatlak!

– Megyek, királynőm, megyek – azzal karjára dobta hermelinprémes palástját, s futott kifelé a kerteken át, tollas kalpagjában. Úgy futott, mintha üldöznék, két karját az égnek emelte, majd térdre rogyott, s öklével verte tarkabarka, hímzett zekéjét. „Talán” – gondolta Loppi, „talán megesik rajtam a rák szíve!” S olyan hangon hívta a partról, mintha csak nyöszörögne:

„Rák varázsló asszony,
segíts ki a bajból!”

Senki sem felelt. Egy falevél se rezzent. Újra szólította, olyan halkán, mint a lehelet.

– Mit kér a favágó? – felelt rá egy új, rettenetes hang.

– Magamnak semmit, mit is kérhetnék magamnak? Hanem a királynő, a feleségem azt akarja, mondjam meg a varázsló asszonynak az utolsó kívánságát, a legutolsót, varázsló asszonyság.

– Mit akar most a favágó felesége?

Loppi rémülten rogyott térdre.

– Bocsáss meg, asszonyom, bocsáss meg! Az égben akar uralkodni, és a világ úrnője akar lenni!

A rák megpördült önmaga körül, hogy habos lett körülötte a víz, s tátott szájaival Loppira támadt:

– Vissza a vackodba, te ostoba, vissza a vackodba! A gyáva férjek miatt lesznek a bolond asszonyok! Le a palotával, le a kastéllyal, le a koronával! Eridj vissza a viskódba, az asszonyoddal, te gyáva férj! Vissza a viskódba, üres tarisznyával!

Azzal elmerült a vízben, ami úgy sistergett, mint amikor izzó vasat mártanak belé.

Loppi elterült a fűben, mintha villám sújtotta volna. Amikor fölkelt, nem volt a fején a tollas kalpag, sem a hermelinpalást a karján, s nem viselt tarkabarka színekkel hímzett zekét. Az út sötét volt, s újra ott volt a bozót, mint azelőtt. Poros birsalma-fák és sorvatag fenyők alkották az egyetlen fasort. A föld, akárcsak annak előtte, pocsolyás és mocsaras volt. Üres tarisznyáját vitte a hátán. Csak ment, vitte a lába, tekintetét a földre szegezve.

Hirtelen két erős kéz ragadta torkon.

– Itt vagy, te szörnyeteg? Itt vagy, te rossz férj? Tönkretettél, te rossz társ! A tulajdon kezemmel végzek veled, te rossz ember!

– Mászíkász, még kárt teszel magadban! Hallgass a te Loppidra, Mászíkász!

De az asszony nyakán kidagadtak, majd megpattantak az erek, s holtan rogyott össze, belepusztult a dühbe. Loppi a lábához kuporodott, elrendezte a rongyokat az asszony testén, s párnának a feje alá tette az üres tarisznyát. Reggel, amikor a nap fölkel, Loppi ott feküdt Mászíkász mellett, holtan.

A néger baba

Lábujjhegyen, lábujjhegyen, hogy föl ne ébresszék Piedadot, lép be a hálósobába az apa meg az anya. Nevetgélve jönnek, akár két iskolásgyerek. Kézen fogva jönnek, akár két gyerek. Az apa jön hátul, s lépten-nyomon belebotlik valamibe. Az anya nem botlik bele semmibe, mert ismeri a járást. Sokat dolgozik az apa, hogy mindent megvehessen, amire csak otthon szükség van, s nem láthatja a kislányát, valahányszor csak kedve szottyán rá! Olykor, odabent a munkahelyén hirtelen föl kacag magában, máskor hirtelen szomorkássá válik, vagy mintha fény ömlene el az arcán: ilyenkor a kislányára gondol; a toll kiesik a kezéből, amikor így elgondolkodik, és azon nyomban nekilát az írásnak, s olyan gyorsan ír, de olyan gyorsan, hogy a toll csak úgy röpül a papiroson. És szépen kicirkalmazza a betűket, az ó-k nagyra sikerednek, mint a nap, a g-k hosszúra, akár a kard, az l-ek lenyúlnak a vonal alá, mintha át akarnák fúrni a papirost, az s-ek pedig olyan kecsesen ívelnek a szavak végén, akár egy pálmalevél; azt látni kell, hogyan ír az apa, amikor sóikat gondol a kislányára! Azt mondja, valahányszor csak megcsapja az ablakon át a kerti virágok illata, őrá gondol. Olykor pedig, mikor éppen számokkal dolgozik, vagy egy svéd könyvet fordít spanyolra, egyszer csak látja, amint lassan közeledik, mintha csak egy felhőn úszna feléje, s letelepszik mellé, kiveszi a kezéből a tollat, hogy pihenjen egy kicsit, megcsókolja a homlokát, meghúzgálja szőke szakállát, elrejtí a tintatartóját; álom csupán, csupán álom, akár azok az álmok, melyeket ébren lát az ember, s amelyekben nagyon szép ruhákat lát, vagy egy eleven lovat, nagyon hosszú farokkal, vagy egy apró kocsit négy, elébe fogott fehér kecskével, vagy egy kékköves gyűrűt; álom csupán, ám az apja azt mondja, olyan, mintha igazából látta volna, s utána erősebbnek érzi magát és jobban ír. A kislány pedig elmegy, lassan elúszik a levegőben, mintha mindenestül fényből volna: elúszik, akár egy felhő.

Ma nem sokat dolgozott az apa, mert el kellett mennie egy üzletbe. Vajon miért ment az apa abba az üzletbe? S azt mondják, egy nagy dobozt hoztak be a hátsó kapun, vajon mi van abban a dobozban? De hiszen majd meglátjuk, mi van benne! Holnap lesz nyolc éve, hogy Piedad megszületett. A cselédlány kiment a kertbe, s bizony meg is szúrta az ujját, mert a csokorhoz, amit kötött, le akart tépni egy igen szép virágot. Az anya mindenhez a beleegyezését adta, s fölvette az új ruháját, és kinyitotta a kanári kalickáját. A szakács tortát készít, virágformára vágja a fehérrépákat és sárgarépákat, s visszaadta a mosónőnek a sipkát, mert volt rajta egy alig látható folt, de

„ma, ma, mosónő asszony, ma a sipkának makulátlannak kell lennie!” Piedad nem tudott semmit, de semmit. Azt látta ugyan, hogy a ház olyan, mint az első napsütéses napon, amikor a hó már eltűnedezik, s előbújnak a fák levelei. Minden játékát odaadták neki játszani aznap este, mindet. És az apa igen korán jött haza a munkából, hogy még bekukkanthasson a szendergő kislányhoz. Az anya átölelte, amikor belépett, de még hogy átölelte! Piedad holnap lesz nyolcéves.

A szoba félhomályban van, a csillagfényhez hasonló halvány fénysugár az éjjeli lámpa opálszínű villanykörtejéből ered. Látni lehet azonban a párnába süppedő szőke fejecskét. Az ablakon át szellő fúj dogál be, s mintha láthatatlan pillangók játszanának az aranyhajjal. A fény a kislány hajára tűz. Az anya és az apa lábujjhegyen, lopakodva jön. Leesett a játék toalettasztalka! Ez a vaksi apa mindennek nekimegy! A kislány azonban nem ébredt fel. Most a kezére tűz a fény: olyan a keze, akár egy rózsa. Az ágyat nem lehet megközelíteni, mert körös-körül, asztalokon és székeken, ott van az összes játék. Az egyik széken ott a koffer, melyet nagymamája küldött neki húsvétra, teli mandulával és marcipánnal; szájával lefelé fekszik a koffer, mintha megrázták volna, hadd lám, kipottyán-e még egy mandula a sarokból, megbúvik-e még a zárjában valami marcipánmorzsa, semmi kétség, a babák éhesek voltak! A másik széken a porcelánnemű van, sok és igen finom porcelán, s minden tányérra egy-egy gyümölcsöt festettek: az egyik tányérra cseresznyét, a másikra fügét, a harmadikra szőlőt; most a tányérra esik a fény, a fügés tányérra, s mintha csillagok szikráznának fel rajta. Hogy kerülnek ezek a csillagok a tányérokra? – Ez cukor! – mondja az a csibész apa. – Az ám, biztosan – mondja az anya –, azok a falánk babák cukrot ettek! – A varrókészlet a következő széken fekszik, méghozzá tárva-nyitva, látszik, hogy sokat dolgoztak vele; a gyűszű egészen belenyomorodott a sok varrásba! Sok anyagot kiszabott a varrónő, mert az anyjától kapott pamutszövetből csak egy cakkos szélű korongocska maradt, a padlón pedig szanaszét hevernek a levágott darabkák, melyeket a varrónő elszabott, s ott van a rékli is, amit varrni kezdett, beleszúrva a tű, mellette pedig egy vércseppecske. A babaszoba a bababútorokkal az éjjeliszekrényen áll az ágy mellett. A sarokban, a fal mellett helyezkedik el a porcelánbabák hálószobája, benne a babamama virágos matracos ágya, mellette rózsaszín ruhás baba ül egy piros széken; a toalettasztalka az ágy és a bölcső között áll, melyben egy orráig betakart kis rongybaba fekszik, szűnyogháló alatt; a toalettasztalka asztala barna kartondobozka, a tükör pedig azok közül a jó kis tükrök közül való, melyeket egy szegény asszony árul a cukorkaboltban, párját egy centavóért. A babaszoba az éjjeliszekrény elülső részét foglalja el, s közepén egy asztal áll; a lába egy cérna spulnijából készült, a teteje gyöngyházkagylóból, közepén mexikói korsó, amelyet a mexikói vízfordó babák szoktak vinni, körös-körül pedig hajtogatott papírlapocskák: ezek a könyvek. A zongora fából készült, billentyűi festve vannak, s nem forgószék van előtte, ami nem nagy fényűzés, hanem egy gyűrű dobozkájából készült támlás szék: ülése a dobozka késsel bélelt alja, a dobozka rózsaszín bélésű belsejét pedig támla gyanánt az egyik oldalon hozzávarrták, s csipkéjével borították be. Természetesen vendégek is vannak, igazi hajasbabák, fehérkockás, lila selyem kabátban, arany cipellőben, s meghajlás nélkül ülnek, lábukkal az ülésen, az idős asszonyság pedig, aki aranyszínű sapkát visel, s a heverőn foglal helyet, lábtartót is használ, különben lecsúszna a heverőről: a lábtartó egy szájával lefelé fordított japán szalmadobozka; egy fehér karosszékben pedig ketten együtt ülnek, igen merev karokkal, két porcelán nővér. Egy kép is van a szobában, melyet hátulról, hogy le ne essen, egy kölnis üvegcsé támaszt meg: a képen egy kislány látható, piros kalapban, karjában báránnyával. Az ágynak az éjjeliszekrényke felőli oszlopán egy bronz érdemrend függ, egy ünnepség emlékére, a francia zászló színeit viselő szalagokkal: nagy, háromszínű szalagcsokrával ékesíti a szobát az érdemrend, meg egy igen szép franciának a képmásával, aki azért jött el Franciaországból harcolni,

hogy az emberek szabadok legyenek, és annak az embernek a képével, aki a villámhárítót feltalálta: ilyen nagypapás arca volt annak idején, amikor áthajózott a tengeren, hogy megkérje Európa királyait, segítsenek hazája felszabadításában. Ez Picdad szobája és babaszobája. S a párnán ott alszik a karjában, a kislány csókjaitól kifakult szájjal, az ő néger babája.

A kert madarai ébresztették kora reggel. A madarak alighanem köszöntik egymást, és repülni hívják őt is. Az egyik madár szólongat, a másik meg felel rá. Valami történhetik most a házban, mert a madarak olyankor viselkednek így, amikor a szakács úgy jár ki-be a konyhába, hogy a köténye csak úgy röpköd a lába körül, s a kezében levő ezüsthézag karamelltől meg édes bortól illatozik. Valami történhetik most a házban, mert ha nem, miért is volna ott, az ágy végében az új ruhácskája, a gyöngyház színű ruhácska meg a tegnap vásárolt lila öv és a csipkeharisnya? – Én mondom, Leonor, itt történik valami. Árudd el nekem te, Leonor, te, aki anya szobájában voltál, mialatt én sétálni mentem! Rossz anya, nem engedte, hogy velem jöjj, mert azt mondja, egészen elcsúfítottalak a sok csókolgatással, meg, hogy nincs hajad, mert annyit fésülgettelök! Ami igaz, igaz, Leonor, nincs sok hajad, de én így is szeretlek, haj nélkül is, Leonor, a szemedet szeretem, mert a szemeddel mondd nekem, hogy szeretsz, nagyon szeretlek, mert senki nem szeret téged. Gyere csak! Ülj csak ide az ölembe, meg akarlak fésülni! A jó kislányok mind megfésülködnek, amikor fölkelnek; hadd lám a cipődet! Ez a fűző nincs jól megkötve! És a fogadat, hadd nézzem csak a fogadat! A körmödet! Leonor, ezek a körmök bizony nem tiszták! Gyerünk, Leonor, mondd csak meg az igazat! Hallgasd, hallgasd csak a madarakat, mintha bált tartanának; mondd meg, Leonor, mi történik ebben házban? – És Piedadnak kiesett a fésű a kezéből, amikor már éppen elkészült Leonor egyik hajfonatával, a másik pedig még csupa kóc volt. Most már a tulajdon szemével látta, mi is történik. Bevonult az ajtón a díszes menet. Elöl jött a szobalány fidres-fodros ünneplőkötényében, meg a bóbitában, amelyben akkor szokott felszolgálni, amikor vendégség van; a csokoládét hozta, a tejszínhabos csokoládét, akárcsak újév napján, meg az édes süteményeket egy ezüst kosárkában; utána jött az anyja, fehér és kék virágokkal – egyetlen piros virág sem volt a csokorban, és egyetlenegy sárga sem mögöttük pedig a mosónő lépdelt a fehér sipkával fején, amelyet a szakács nem akart föltenni, kezében zászlóval, amit a szakács készített neki egy újságlapból meg egy botból, s ez állt rajta, egy árvácskakoszorú alatt: „Piedad ma nyolcéves!” S megcsókolták és felöltöztették a gyöngyház színű ruhába, s bevezették – a zászlós menetben – a könyvtárszobába, ahol apja várta, akinek szőke szakálla olyan szépen meg volt fésülve, mintha igen nagy gonddal fésülték volna meg neki, a végét kibodorítva, minden egyes szálát a helyére simítva. Percenként kikukkantott az ajtón, hogy megnézze, jön-e már Piedad; írt valamit, majd fütyörészni kezdett, kinyitott egy könyvet, majd hosszasan nézett egy arcképet, egy arcképet, amelyet mindig az asztalán tartott, s amely olyan volt, mintha Piedad lett volna, egy hosszú ruhás Piedad. Amikor pedig léptek neszt hallotta, meg a harsonást, aki egy papírtrombitán fújta a muzsikát, mit gondoltok, mit vett elő egy nagy dobozból? Az ajtóhoz lépett, egyik kezét a háta mögé rejtette, a másikkal pedig fölkapta a kislányát. Később elmondta, hogy akkor úgy érezte, mintha egy virág bontana szirmot a mellében, s mintha egy fényes palota gyúlna ki a fejében, aranyrojtos kék függönyökkel, sok szárnyas néppel – később mindezt elmondta, hanem akkor egy szó sem hagyta el az ajkát. Piedad végül ficánkolni kezdett a karjában, s fel akart kapaszkodni a vállára, mert egy tükörben megpillantotta, mit tart apja a másik kezében. – Olyan a haja, anya, mint a nap, épp olyan, mint a nap! Láttam, láttam, rózsaszín ruhája van! Mondd, hogy adja nekem oda, anya, nézd csak, zöld pruszlik van rajta, bársony pruszlik! A harisnyája olyan, mint az enyém, csipkés, mint az enyém! – Apja

pedig letelepedett vele a karosszékre, s karjába tette a selyemruhás porcelánbabát. Piedad futásnak eredt, mintha keresne valakit. – Ma itthon maradtam a kislányom kedvéért – mondta neki az apja –, a kislányom pedig egyedül hagy? – Piedad az ő jó apukája mellé bújt. És sokáig, jó sokáig nem emelte föl a fejét, pedig tényleg csiklandozta a szakáll.

Sétáltak a kertben, a lugasban ebédeltek, s habos bort ittak hozzá, az apa igen beszédes kedvében volt, minden pillanatban megfogta az anya kezét, az anya pedig, mintha magasabb lett volna, mint máskor, keveset beszélt, s csupa muzsika volt minden szava. Piedad vitt a szakácsnak egy vörös dália, s a köténye mellé tűzte, a mosónőnek szegfűkoszorút font, a cselédlánynak pedig telirakta a zsebét narancsvirággal, s a hajába is tűzött egy virágot, két zöld levéllel. Azután nagy gonddal, csokrot kötött nefelejcsből. – Kié lesz ez a csokor, Piedad? – Nem tudom, nem tudom, kié lesz; ki tudja, lesz-e valakié! – S a csokrot letette az öntözőcsatorna szélére, ahol kristályosan csobogott a víz. Egy titkot súgott anya fülébe, majd megkérte: – Hadd menjek oda! – Anyja azonban „morcosán” azt mondta: – hát a selyembabád nem tetszik? Nézd meg az arcát, milyen szép, még meg sem nézted a kék szemét. – Piedad azonban már megnézte: ebéd után az asztal mellé ültette a babát, elnézte, mosolytalan arccal, s járni is taníttatta a kertben. Éppenséggel a szemét nézte Piedad, s megkocogtatta a babát a szíve tájékán: – Te baba, beszélj már hozzám, beszélj! – De a selyembaba nem beszélt hozzá. – Hát nem tetszett a baba, amit vettem neked, a csipkeharisnyájával, a porcelán arcával, meg azzal a finom hajával? – De igen, apa, de igen, nagyon tetszett. Gyerünk, baba nagyságos asszony, gyerünk sétálni! Ön biztosan hintókat akar majd, meg lakájokat, meg gesztenyés süteményt, baba nagyságos asszony. Gyerünk, gyerünk sétálni! – Ám amint olyan helyre ért Piedad, ahol már nem látták, letette a babát egy fatönkre, arccal a fának támasztva. S lekuporodott egyedül gondolkodni, lehajtott fejjel, arcát két kezecskéjébe temetve. Hirtelen futásnak eredt, mert megijedt, hogy a víz elsodorta a nefelejcsokrot.

– Cselédlány, vigyél gyorsan lefeküdni! – Piedad, micsoda beszéd az, hogy cselédlány? Te soha nem szoktad azt mondani neki, hogy cselédlány, mintha meg akarnád sérteni! – Nem, anya, nem, csak nagyon álmos vagyok, meghalok az álmoságtól. Nézd csak, úgy látom, mintha apa szakálla egy hegy volna, az asztalon a sütemény csak úgy pörög-forog körülöttem, a zászlócskák pedig nevetnek rajtam, és úgy látom, mintha táncolnának a levegőben a sárgarévavirágok, meghalok az álmoságtól, jó éjszakát, anya. Holnap nagyon korán fogok fölkelni, apa, te kelts fel, mielőtt elindulnál, mindig látni akarlak, mielőtt elmegy dolgozni, jaj, a sárgarévák! Meghalok az álmoságtól! Jaj, anya, ne törd össze a csokromat! Nézd, már össze is törted a virágomat! – Mi az, haragszik a kislányom, mert megölelem? – Verj meg, anya! Apa, te verj meg! Nagyon álmos vagyok. – És Piedad kiment a könyvtárszobából, nyomában a cselédlánnyal, aki a selyembabát vitte utána. – De nagyon siet ez a kislány, még elesik! Ki várja ezt a kislányt? – Ki tudja, ki vár engem! – És nem beszélt a cselédlánnyal, nem kérte meg, hogy mondja el a mesét a púpos kislányról, aki virággá változott, csak egy játékot kért tőle, azt az ágy végébe tette, megsimogatta a cselédlány kezét, s már aludt is. A cselédlány meggyújtotta az opál körtéjű éjjeli lámpát, lábujjhegyen kiosont, s nagy óvatosan becsukta az ajtót. Amint pedig az ajtó becsukódott, két szem kandikált ki a takaró alól, majd hirtelen fölmagasodott a szőke alak: föltérdelt az ágyban, fölerősítette az éjjeli lámpa fényét, s ráborult arra a játékszerre, amit a lábához tett: a néger babára. Csókolta, ölelte, a szívéhez szorította. – Gyere, szegénykém, gyere, ezek a gonoszak itt hagytak téged egyedül. Nem vagy csúnya, nem, még ha csak egy copfod van is, ez a csúnya, ez, akit ma hoztak, akinek a szeme nem beszél. Mondd, Leonor, mondd, gondoltál rám? Nézd csak, hoztam neked egy csokrot, egy nefelejcsokrot, a kert legszebb nefelejcséből. így, tedd a melledre!

Ez az én szép babám! Nem sírtál? Olyan egyedül hagytak! Ne nézz így rám, mert mindjárt én fogok sírni! Nem, nem fogsz fázni! Itt mellettem, a párnámon majd meglátod, mindjárt megmelegszel! És még a süteményt is elvették tőlem, amit neked akartam hozni, hogy meg ne feküdj a gyomromat! Így, így, takarózz be jól! Gyere, hadd csókoljalak meg, mielőtt elaltatlak! Most csavarjuk le a lámpát! És aludjunk ketten, összeölelkezve! Szeretlek, mert téged nem szeret senki!

Elefánttörténetek

Afrikáról sok különös dolgot mesélnek mostanában, most az európaiak kezdik fölfedezni maguknak ezt a földrészt, s az európai népek uralkodni akarnak azon a gazdag földön, ahol a nap melegére illatos és tápláló növények bújnak ki a talajból, meg olyanok, amelyek szövetnek való rostokat növesztenek, s van arany, s vannak gyémántok, és elefántok, melyek szintén a gazdagság forrásai, hiszen agyaraik elefántcsontját az egész világon igen drága pénzért árulják. Sokat mesélnek arról, milyen bátran védelmezik magukat a négerek, mesélnek a háborúkról, amiket vívnak, mint minden fiatal nép, amely azért harcol, hogy eldőljön, ki az erősebb, vagy hogy elvegye a szomszédjától, amit meg akar magának szerezni. Ezekben a háborúban rabszolgákká lesznek, akiket a csatában foglyul ejtett a győztes, s ez azután eladja őket az alávaló móroknak, akik megvásárolják a foglyokat, s később, más földön, árulják őket. Európából sok jó ember megy Afrikába, aki nem akarja, hogy efféle embervásár folyjék a világban; másokat a tudásvágy vonz oda, ezek hosszú éveken át élnek a vad törzsek között, míg rá nem akadnak valami ritka fűfélére, egy soha nem látott madárra vagy egy tóra, melyből egy folyó ered; megint mások csapatostul mennek, az Egyiptomon uralkodó Khiddiv zsoldjában, hogy elűzzenek a vidékről egy híres harcost, akit a Mahdínak neveznek, s aki azt állítja, őt illetné a kormányzás joga, mert ő szabad mór, s a szegények barátja, nem úgy, mint a Khiddív, aki az idegen, török szultán szolgájaként uralkodik, s keresztény harcosokat fogad fel, hogy azok csatázzanak az ország mórjai ellen, s hogy elvegye a szudáni négerek földjét. Beszélnek, hogy ebben a háborúban esett el egy igen bátor angol, bizonyos „Gordon, a kínai”, aki nem volt kínai, hanem nagyon is fehér bőrű és nagyon is kék szemű, csak azért becézték kínainak, mert Kínában sok hősi tettet vitt véghez, s inkább szíves szóval, mintsem a hatalom fitogtatásával csillapította le a háborgó népet, s ugyanezt tette Szudánban is, ahol egyedül élt az ország négerei között, mint kormányzójuk, kiállt elébük, s mint apa a fiait szidta meg őket – s minden fegyvere két kék szeme volt –, amikor lándzsákkal és nyilakkal támadtak rá, vagy sírva fakadt a részvéttől az éjszaka magányában, a négerek láttán, akik a messzeségben jeleket váltottak egymással, hogy a hegyen gyülekezve, megtámadják a fehér embereket. A Mahdí erősebb volt nála, s azt mondják, Gordon vagy meghalt, vagy a Mahdí foglya. Sokan utazgatnak Afrikában.

Egy bizonyos Chaillu könyvet írt a gorilláról, amely két lábon jár, s bottal esik neki az utazónak, aki netán vadászszákmányul akarja megszerezni. Livingstone minden félelem nélkül járta be Afrika legvadabb vidékeit a feleségével. Stanley most is ott van, tárgyalni igyekszik, s megpróbálja kiszabadítani a Mahdí kezéből Emin pasa kormányzót. Sok német és francia járja azt a vidéket; kutat, földeket fedez föl, kereskedik, csereberél a négerekkel, s igyekszik kivenni a kereskedelmet a mórok kezéből. Leginkább az elefántagyarakkal kereskednek, mert az elefántcsont ritka és értékes, s igen sok pénzt adnak érte. Ez az afrikai agyar eleven elefánttól való, Szibériában azonban mamutagyarakat ásnak ki a jégből; a mamut szőrös elefánt volt, hatalmas, akár egy domb, s teteme állva őrződött meg a hóban, immár ötvenezer éve. Egy Logan nevezetű angol azt mondja, hogy nem is ötvenezer éve, hanem mintegy millió éve halmozódtak fel a földön ezek a jégrétegek, és hogy azóta, egymillió éve vannak eltemetve a kemény hóban a szőrös elefántok.

Ott voltak Szibéria kemény jegében, mígnem egy szép napon egy halász ment végig a Léna folyó partján, ahol az egyik oldalon homokos a part, a másik oldalon pedig jégrétegek borítják, melyek úgy rakódnak egymásra, akár a leveles tészta levelei, s olyan tökéletesek, mintha emberi kéz művei volnának ezek a mér földes jégrétegek. Ment a halász szörmebundájában, egy dalt dúdolgatott, s ámult a nagy fényesség láttán: mintha csak ünnepet ült volna a levegőben az ifjú nap. Csak úgy szikrázott a levegő. Roppanások hallatszottak, mint amikor a tavaszi erdőben kipattannak a rügyek. A dombokról soha eddig nem látott patak futott le csillogóan és tisztán. Olvadoztak a jegek. És ott, a szegény Sumarkoff szeme láttára, egy irdatlan nagy, szőrös, fekete állat fatörzsnyi vastagságú agyarái bukkantak elő a megfagyott hegyből. Az állat úgy állt ott, mintha csak élne, s az áttetsző jégen át látni lehetett bámulatos nagy testét. Még öt éven át olvadozott körülötte a jég, míg végül egészen elolvadt, s akkor az elefánt mennydörgésszerű robajjal zuhant a partra. Sumarkoff néhány halásztársával visszatért, hogy elvigye a három könyöknyi hosszúságú agyarakat. Az éhes kutya pedig felfalták az állat húsát, mely még friss volt, és puha, akár a zsenge hús; éjszaka, a sötétségben, száz kutya fogának mardosása, jóllakott morgása, nyelve csettegetése hallatszott. Hús ember együtt sem tudta megemelni a szőrös bőrt, melyen minden szőrszál egy könyöknyi hosszúságú. És senki ne mondja, hogy ez nem igaz, mert a Szent Pétervár-i múzeumban minden csontot kiállítottak, kivéve egyet, amelyik elveszett, meg egy maroknyit a nyakán levő sárgás szőrzetből. Azóta a szibériai halászok mintegy kétezer mamutagyarat ástak ki a jégből.

A jelek szerint ezrével éltek mamutok, s csapatostul jártak, amikor a jég, sok ezer évvel ezelőtt lezúdult arra a vad vidékre; s ma is csapatostul járnak, s védelmezik magukat a tigrisektől meg a vadászoktól, Ázsia és Afrika erdeiben, de már nem szőrösek, mint a szibériaiak, csak épphogy itt-ott meredezik egy kevéske szőr puha és ráncos bőrükön, amely valóban ijesztő látvány, olyan rút, pedig az elefánttal is éppúgy áll a dolog, mint az emberekkel, akiket, csak mert szép az arcuk és a testük, máris szép lelkűeknek vélünk, s nem vesszük észre, hogy úgy van ez, akár az üres belsejű, finom vázákkal: hol finom illatot rejtenek, hol bűzt, hol port. Az elefánttal nem szabad játszani, mert ha egyszer megsértik méltóságában, vagy megbántják asszonyát, gyermekét, apját vagy társát, ostorként suhint ormányával, s egyetlen csapással földre sújtja a legerősebb embert is, szilánkokká tör egy oszlopot, vagy megremegtet egy fát. Rettenetes a feldühödött elefánt, s bármilyen szelíd is a fogságban, ha áprilisban nagyon melegen süt a nap, vagy ha már ráunt a láncára, mindig eljön a düh órája. Akik azonban jól ismerik az állatot, azt mondják, tudja, mi a megbánás és a gyöngédség, erről tanúskodik az a történet, amit még a század elején nyomtattak ki egy régi könyvben Franciaország tudós emberei, s amelyben elmesélik, mit cselekedett egy elefánt, aki megölte gondozóját, akit ott *cornac*-nak hívnak, mert az a szigonnyal

megsebezte az ormányát: amikor a *cornac* felesége kétségbeesetten térdelt le elébe a kisfiával, s könyörgött neki, ölje meg őket is, nem ölte meg őket, hanem ormányával kiemelte a gyereket anyja kezéből, a nyakába ültette, ahová a *cornac*-ok szoktak ülni, és soha más *comac*-ot nem engedett a nyakába ülni.

Egész durva testéből az ormányára vigyáz a legjobban az elefánt, mert azzal eszik és iszik, simogat és lélegzik, azzal kergeti el magától az állatokat, melyek zavarják, s azzal fürdik. Amikor fürdik – és az elefántok nagyon alaposan fürdenek –, nem látni a testét, mert teljesen a vízbe merül, csak az ormánya hegyét látni a két lyukkal, melyben az ormányt teljes hosszában átszelő két csatorna végződik, s mely a tulajdonképpeni orr fölé vezet ki, amit két fedélféle nyit és zár, amikor levegőt vesz, vagy amikor elzárja az utat, nehogy belekerüljön valami a csatornába. Senki ne mondja, hogy ez nem igaz, mert volt olyan ember, aki még meg is számlálta: mintegy negyvenezer izom van az elefánt ormányában, a „proboscisban”, ahogyan a tudós emberek írják; hálóként egymásba fonódott izmokból áll az egész: némelyek hosszanti irányban húzódnak, az orrtól a hegyéig, ezek mozgatják az ormányt olyan irányban, ahogyan az elefánt akarja, behajlítják, összegömbölyítik, fölemelik, leeresztik, kinyújtják, mások székében helyezkednek el, s a csatornáktól a bőrig érnek, ahogyan a kerék küllői húzódnak a tengelytől az abroncsig: ezek a csatornák összehúzására vagy kitágítására szolgálnak. Mit meg nem tud tenni az elefánt az ormányával? A legvékonyabb fűszálat is kitepi a földből. Egy gyerek kezéből kivesz egy szem amerikai mogyorót. Megtölti az ormányát vízzel, s testének arra a részére locsolja a vizet, ahol melege van. Az idomított elefántok ormányukkal teszik le és veszik fel a terhet. Egy cérnaszálat is fölemelnek a földről, s cérnaszáltként emelnek fel egy embert. Semmi más módon nem lehet visszavonulásra készíteni egy feldühödött elefántot, csak ha valóban megsebzik az ormányán. Amikor a tigrissel harcol, amelyet csaknem mindig legyőz, az agyaraival dobálja föl-le, s döfi át, az ormányát azonban föltartja közben a levegőbe. Már a tigris szagától is rémülten bömböl az elefánt; az egerek megijeszítik, a disznótól undorodik és iszonyodik. Ha csak meglát egy disznót, lesújt rá az ormányával! Kedveli a jó bort, meg az *arrakot*, az indiai rumot, annyira kedveli, hogy a *cornac*-ok ismerik már az ízlését, s amikor azt akarják, hogy többet dolgozzék a szokásosnál, odanyújtanak neki egy üveg *arrakot*, ő az ormányával kihúzza a dugót, s lassú kortyokkal kiissza az italt; arra azonban ügyelnie kell a *cornac*-nak, hogy ne várassa sokáig az üvegre, mert még úgy járhat, mint a francia festő, aki, hogy jobban lefesthessen egy elefántot, azt mondta a szolgájának, dobáljon gyümölcsöket az elefánt ormányába, hogy az magasan tartsa a fejét, a szolga azonban azzal szórakozott, hogy csak úgy tett, mintha a gyümölcsöt a levegőbe dobná, ám valójában nem dobta oda neki, mígnem végül az elefánt úgy felbőszült, hogy ormányával esett a festőnek, aki azután félholtan, s tetőtől talpig festékesen tápázkodott fel a földről. Az elefánt természetből fogva jó, s tűri, hogy az ember leigázza, aki azután teherhordó állatként használja, s elfüggönyözött kis fülkében ül a hátán, mint valami torony biztos magasában, úgy megy harcolni Ázsia háborúiba vagy tigrisvadászatra. Hindusztán hercegei ékesen hímzett, drágakövekkel kirakott bársonytakarókkal borított elefántokon utazgatnak, amikor pedig egy másik herceg jön hozzájuk, Angliából, szelíd elefántok hátán ringatózó, aranyos lepellel borított fülkében sétáltatják meg az utcákon, az emberek pedig kirakják az erkélyekre gazdagon szőtt szőnyegeiket, s rózsalevelekkel hintik tele az utcákat.

Sziámbán nem csupán szeretettel, de imádatl is övezik az elefántot, ha az világos bőrű, amit arrafelé az isteni eredet jelének tartanak, mert a sziámi vallás tanítása szerint Buddha mindenütt és minden élőlényben jelen van, egyszer az egyikben, másszor a másikban, minthogy pedig nincs nagyobb testű eleven lény, mint az elefánt, s nincs szín, ami jobban idézné a tisztaságot, mint a fehér, úgy imádják a fehér elefántot, mintha abban több volna Buddhából, mint a többi élőlényben. Palotát építenek neki,

szerzetesek sorfalai között lép ki az utcára, a legfinomabb füveket, s a legjobb *arrakot* szolgálják föl a számára, s a palotáját olyan festményekkel ékesítik, mintha erdő volna, hogy ne szenvedjen nagyon börtönében, amikor pedig a király meglátogatja, az valóságos ünnepnap az országban, mert úgy hiszik, hogy az elefánt maga Isten, aki majd tudtára adja a királynak, miként kormányozzon jól. Amikor pedig a király valami nagyon értékes holmival akar megajándékozni egy idegent, csináltat egy színarany ládát, melyet semmi más fémmel nem ötvöznek, körös-körül briliánsokkal rakatja ki, benne pedig, afféle kegytárgy gyanánt, egy fehér elefánt néhány levágott szőrszálát helyezi el. Afrikában a földrész népei korántsem tekintik az elefántokat isteneknek, hanem csapdákat állítanak nekik az erdőben, s amint látják, hogy beleesnek a csapdába, rájuk vetik magukat, hogy finom, szaftos hússal táplálkozzanak, vagy csellel ejtik el őket, mert beidomították a nőstényeket, melyeket a gyermekeik iránti szeretet visszahúz a karámba: amikor megtudják, hogy a közelben jár egy szabad elefántcsorda, odaeresztik a nőstényeket, a csorda pedig minden bizalmatlanság nélkül követi a gyermekeikhez visszatérő anyákat; ott aztán a vadászok hurokba fogják, gyöngédséggel és szíves szóval magukhoz édesgetik az elefántokat, míg nyugton nem maradnak, azután pedig megölik őket, hogy megszerezzék az agyarukat.

Európaiak egész csapatai járják Afrikát, elefántokra vadászva, s nemrég a könyvek egy nagy vadászatról számoltak be, melyben sok vadász vett részt. Mesélik, hogy hanyagul, asszonymódra ültek a nyeregben, s a háborúról beszéltek, amit a kígyók az oroszán ellen vívnak az erdőben, egy mérges légyről, amely addig szívja az ökrök bőrét, míg csak ki nem szárítja azt, s meg nem öli vele az ökröt, meg arról, milyen messzire tudják kilőni nyilvesszejükét az afrikai vadászok; így beszélgettek, s azt számígtatták, mikorra érnek el Tippu Tib földjére, ahol mindig sok az eladó elefántagyar, amikor hirtelen kiértek egy afféle tisztásra, amilyenek gyakoriak Afrika erdeiben, s amott a tisztás végében megláttak egy elefántcsordát: egyik-másik elefánt állva aludt, a fák törzsének támaszkodva, mások együtt sétáltak, testüket jobbra-balra himbálva, megint mások a fűben heverték, kinyújtott hátsó lábbal. Egyszerre zúdult rájuk a vadászok minden golyója. A fekvők hirtelen talpra ugrottak. A párok egymáshoz bújtak. Az alvók felriadván, trappolva futottak a többiekhez. Együtt csörtettek át a tavacskán, s egyetlen szippantással szívták fel a vizet ormányukba. Morogtak, s ormányukkal tapogatóztak a levegőben. Mind a vezérük köré gyűltek. Hosszú volt a vadászat: a négerek lándzsákat, dárdákat és nyilvesszőket küldtek rájuk, a fű közt elrejtőzött európaiak közléről lőttek rájuk puskájukkal; a nőstények elmenekültek, s közben fűszálakként taposták le a nádat; háttal menekültek az elefántok, s agyarukkal védekeztek, amikor egy-egy vadász rájuk támadt. A legbátrabbik rátámadt egy vadászra, aki szinte még gyerek volt, s egyedül maradt hátul, mert ki-ki elment a maga elefántja után. Igen nagy agyara volt a bátor elefántnak, s dühödten rontott rá a vadászra. A vadász felkapaszkodott egy fára, anélkül, hogy az elefánt észrevette volna, az azonban rögtön megszimatolta, bömbölve jött, fölemelte az ormányát, mintha le akarná szedni az ágról az embert, ormányával átfogta a fatörzset, s úgy megrázta, mintha csak egy rózsabokor volna; kiszakítani nem tudta, hát a farával feszült neki a fatörzsnek. A vadász, aki már-már leesett, elsütötte a puskáját, s megsebezte az elefántot az ormánya tövénél. Mondják, csak úgy remegett a levegő a rettenetes bömböléstől, az elefánt letaposta a nádat döngő lépteivel, s kiszakította a fiatal fákat, majd végül hirtelen támadásba lendült a vadász fája ellen, s azt a földre döntötte. Lent volt a vadász a földön, s nem volt fatörzs, amibe kapaszkodjék! Épp az elefánt hátulsó lábaihoz esett, s halálfélelmében belekapaszkodott az egyik hátulsó lábba. Lerázni nem tudta a dühöngő állat, mert az elefánt térdhajlata olyan közel van a lábfejéhez, hogy alig tudja meghajlítani. Hogyan menekül ki onnan a vadász? Az elefánt bömbölve fut. Lábát a legerősebb fatörzshöz veri, ám a vadász nem esik le, mert belülről kapaszkodik,

s így csupán a kezét roncsolja össze. Végül azonban biztosan leesik a vadász, s akkor fel fogja nyársalni az elefánt agyara! Kihúzza a kését, s beledöfi az állat lábába. Patakzik belőle a vér, s a feldühödött állat a cserjést letaposva, a folyóhoz csörtet, a folyó gyógyító vizéhez. Többször megtölti ormányát vízzel, s a sebre fecskendezi, olyan nagy erővel zúdítja a vizet a vadászra, hogy az meginog. S egyre mélyebbre gázol a vízben az elefánt. A vadász az állat hasába lövi revolverének öt golyóját, s fut, hátha megmenekülhet, egy közeli fához, miközben az elefánt, ormányát lógatva kibotorkál a partra, s összerogy.

ISSN 1216 – 1S61
ISBN 963 450 804 9

Felelős kiadó Dobos Éva

940432 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató

**Megvásárolható az V. Honvéd u. 5., V. Mérleg u. 6.,
VI. Andrássy út 45., VII. Rákóczi út 14-16., XIII. Szent István krt. 26. és a
XIII. Váci út 19. szám alatti budapesti könyvesboltokban.**
